

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови та методики її викладання

ФОРМУВАННЯ СУБКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 241М групи
Спеціальності: 014.02 Середня освіта (мова
і література англійська)
Освітньо-професійної програми «Середня
освіта (Мова і література (англійська))»
Кобзар Лілія Василівна

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Зуброва Ольга Андріївна
Рецензент кандидат педагогічних наук,
доцент Кузнецова Наталія Володимирівна

Херсон – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення субкультури майбутніх учителів іноземних мов.....	6
1.1. Поняття субкультури в сучасних наукових дослідженнях.....	6
1.2. Структурні компоненти субкультури майбутніх учителів іноземних мов.....	12
РОЗДІЛ 2. Освітній процес як фактор формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов.....	22
2.1. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.....	22
2.2. Принципи та методи формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов в освітньому процесі ЗВО.....	35
РОЗДІЛ 3. Практика формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов	43
3.1. Модель формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов	43
3.2. Основні етапи формування субкультури майбутніх учителів англійської мови	51
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97

ВСТУП

Модернізація системи освіти України потребує оновлення її змісту, яке можливе за реалізації й імплементації в навчальний процес новітніх технологій, покращення якості підготовки фахівців, розвитку їх педагогічної та професійної культури, на що робиться акцент в державних документах: законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» (2014 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Рекомендацій Ради Європи з мовної освіти, принципів Болонської декларації, Концепції підготовки вчителя іноземної мови, національній програмі вивчення та популяризації іноземних мов «Speak Global – go Global» (2016 р.). У цьому ключі актуальною проблемою постає проблема формування субкультури майбутніх фахівців з іноземної мови, як одного з компонентів прагматичної культури фахівців іноземних мов.

Термін «субкультура» досліджували у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Д. Аусубель, К. Мангейм, М. Титма, С. Фріт, О. Бабосов, В. Бобахо, М. Боришевський, А. Бистрицький, Ю. Давидов, Л. Жуховицький, С. Косарецька, С. Левикова, В. Левічева, Л. Павлішевська, М. Розін, І. Роднянська, С. Сергєєв, З. Сикевич, М. Топалов, Т. Щепанська та інші.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними напрямками розвитку освіти, які стимулюють заклади вищої освіти до пошуку нових шляхів формування особистості майбутніх професіоналів. З огляду на це важливим видається проблема формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов, яке є недостатньо дослідженим у вітчизняній методиці навчання іноземних мов.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дослідження безпосередньо пов'язана із науково дослідною темою кафедри англійської мови та методики її викладання

Херсонського державного університету «Пріоритетні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0117u 006791).

Мета роботи полягає у розробці моделі формування субкультури майбутніх учителів іноземної мови.

Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких **завдань**:

- 1) узагальнити підходи до визначення поняття «субкультура»;
- 2) встановити структурні компоненти субкультури майбутнього вчителя іноземної мови;
- 3) визначити зміст професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти;
- 4) з'ясувати принципи, методи та етапи формування субкультури майбутніх учителів-філологів;
- 5) розробити систему вправ, спрямовану на формування субкультури майбутніх учителів англійської мови.

Об'єктом дослідження є освітній процес у мовних закладах освіти.

Предметом дослідження є особливості формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

- 1) *теоретичні*: системний аналіз об'єкта та предмета дослідження; виокремлення підсистем складних об'єктів та їх системний аналіз, цілісні, інтегральні підходи до дослідження педагогічних явищ;
- 2) *емпіричні*: пряме і опосередковане психолого-педагогічне спостереження за освітнім процесом у закладі вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці моделі формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов в рамках освітнього процесу закладу вищої освіти.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання результатів дослідження в освітньому процесі мовних закладів освіти на заняттях з курсу «Методика навчання англійської мови» та в процесі викладання дисциплін мовного циклу. Окремі положення роботи можуть бути застосовані для написання кваліфікаційних і курсових робіт.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження обговорено на засіданні кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету (протокол № 11 20.02.2019 р.; № 16 06.05.2019 р.; № 5а 22.10.2019).

За темою роботи опубліковано статтю «Формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов» у збірці «Студентські студії» (ХДУ, 2019 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СУБКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

1.1. Поняття субкультури в сучасних наукових дослідженнях

У сучасному світі проблема поширення різноманітних субкультур є більш ніж актуальною. Саме завдяки різноманітним субкультурам молода людина може себе реалізувати, знайти однодумців, які прагнуть від життя екстриму. Нова генерація зі своїми амбіціями, схильністю до максималізму, намагається зруйнувати стереотипи та отримати більше свободи, що об'єктивно завжди притаманне молоді і суб'єктивно характерне для інформаційної культури, оскільки головним джерелом її розвитку є сама унікальність людини [15]. Тому, формуючи своє ставлення до життя, власні цінності та норми, які, звичайно, відрізняються від пріоритетів старшого покоління, молодь шукає своє унікальне місце в соціумі, поле для реалізації. Представники різноманітних субкультур намагаються показати свою індивідуальність. Підлітків у субкультурах приваблює також зовнішня атрибутика, яка дає можливість демонструвати свою позицію у соціумі. Молодіжні субкультури, з одного боку, культивують протест проти суспільства дорослих, його цінностей і авторитетів, а з іншого – покликані сприяти адаптації молоді до цього дорослого суспільства. Нерозуміння дорослих примушує молодь віддалятися, об'єднуватися та створювати власний світ. Насамперед це і зумовлює формування неформальних молодіжних об'єднань та молодіжної субкультури загалом [89].

Досліджуючи норми та цінності, які існують у суспільстві в контексті молодіжної субкультури, необхідно звернути увагу на поняття «субкультура». Звертаючись до тлумачного словника української мови, приставка «суб» розуміється як вторинність, другорядність порівняно з

тим, що створюється основною культурою [2, с. 148]. Складність поняття молодіжної субкультури підкреслює, що її не слід розглядати як єдине й цілісне утворення, адже, з одного боку, вона формується на культурних та традиційних цінностях і постає передатною ланкою між поколіннями, а з іншого – є інноваційним утворенням, в якому народжуються інші світоглядні орієнтири та цінності. Молодіжна субкультура – це будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культури, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішня атрибутика), традиції, тексти, норми і цінності. Усі молодіжні субкультури умовно можна поділити на дві великі групи. До першої належать так звані «традиційні» молодіжні субкультури, тобто такі, які мають довгу історію (хіпі, панки, байкери, рокобіли, бітломани), та «новітні», що виникли вже в останнє десятиліття (толкієністи, індіаністи, уніформісти, трешери, брейкери, репери, рейвери, металісти, інші) [90].

Слово «субкультура» складається з двох слів: латинське *sub* означає «під»–підпорядкованість, підлеглисть, другорядність, а латинське *cultura* – дещо оброблене, опрацьоване в ході людської діяльності, її результат. Тобто субкультура є культурою підпорядкованою традиційній, загальній культурі суспільства. Таким чином, субкультура – це сукупність специфічних соціально-психологічних ознак (норм, стереотипів, смаків тощо), які впливають на стиль життя та мислення студентів і дозволяє їм усвідомити себе та ствердитися як не схожих на інших представників соціуму. Відповідно до цього студенти формують специфічні цінності та норми свого соціального буття [17].

Учені виділяють такі види носіїв культури:

- статевовікові спільноти (дитяча субкультура, молодіжна, чоловіча, жіноча, тощо);
- соціально-професійні спільноти (субкультура робітників, інтелігенції, еліти та ін.);

- релігійні спільноти [44].

Модель субкультури виступає як соціальна, вікова та демографічна спільнота, що знаходиться у перехідному стані від дитинства до дорослого життя. У цьому процесі формується особистість, політична позиція, соціальна ідентичність молодого людини, її соціальна роль, статус, професія [70].

Грунтовні наукові дослідження молоді та молодіжних субкультур представлено у роботах таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як М. Головатий, В. Піддубний, А. Ручка, В. Тихонович, В. Чорноволенко, В. Осовський, В. Паніотто, В. Шубкін, Ф. Філіппов, М. Руткевич, О. Каретна, В. Лісовський, С. Іконнікова, М. Тітма, Н. Юрій та ін.

На думку українського дослідника М. Головатого, стан суспільства, перспективи його подальшого розвитку можна визначити й спрогнозувати у розрізі стану і шляхів соціалізації саме молодого покоління, стосовно всіх форм його життєдіяльності. При цьому важливого значення набуває спадкоємність поколінь. Вона обумовлена рядом об'єктивно-історичних причин, пов'язаних як з особливостями розвитку людської спільноти, так і місцем та роллю самої молоді в суспільстві. Бо історія – це не що інше, як постійна зміна поколінь, кожне з яких відповідним чином не лише успадковує матеріали, капітали, продуктивні сили, передані йому старшими поколіннями, але й примножує, розвиває їх [21].

У сучасному українському суспільстві у більшості молоді складається такий спосіб життя, в якому перевага надається неформальним способам проведення дозвілля. Підлітків у субкультурах приваблює можливість спілкуватися із собі подібними, а також зовнішня атрибутика, яка дає можливість демонструвати свою позицію в суспільстві [27].

Хоч представники основних молодіжних субкультур не заперечують культури суспільства в цілому, але значно відрізняються від неї, формуючи свій світ і його особливу картину. Молодіжні культури обумовлені світом почуттів і емоції. Центральне місце в них займає музика, оскільки вона володіє найбільш сильним емоційним впливом. Головними жанрами при цьому вступає рок і поп-музика, а вся культура часто називається рок-культурою. Поряд з рок і поп-музикою, елементами молодіжної культури виступають також сленг (жаргон), одяг, взуття, зовнішній вигляд, манери поведінки, способи розваг і т.д. Молодіжна субкультура – це будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культур, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішня атрибутика), традиції, норми і цінності [31].

Сучасний етап демократичного розвитку українського суспільства спрямовано на розв'язання актуальних проблем становлення особистості та формування її громадянської свідомості, здатності сприймати, розуміти та примножувати цінності духовної культури. У їх вирішенні суттєве місце належить питанням, пов'язаним із залученням студентської молоді до світу прекрасного, набуттям нею досвіду творчого освоєння та використання естетичних цінностей. Звідси пріоритетного характеру набувають завдання ефективної організації естетичного виховання студентської молоді, використання на практиці найважливіших форм і засобів впливу на її естетичну свідомість і поведінку [1, с. 4].

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державній комплексній програмі естетичного виховання підкреслена необхідність послідовного й ефективного вирішення завдань естетичного виховання студентської молоді, підготовки її до глибокого сприймання, адекватної оцінки та творчого освоєння естетичних явищ повсякденного життя, творів мистецтва і літератури. Адже питання естетичної культури особистості охоплюють різні аспекти

життєдіяльності студентської молоді, виявляють себе у сфері навчання, праці, відпочинку, побуту, міжособистісних стосунків, творчої діяльності [5].

Перед вищою школою постають відповідальні завдання, спрямовані на те, щоб забезпечити належним чином процес естетичного виховання студентів, створити педагогічні умови, які б сприяли підвищенню рівня сформованості естетичної культури особистості [1, с. 5]. Наприкінці ХХ століття з'явився новий термін на базі поняття «культура»; термін, який широко застосовується у сучасній педагогічній науці [90].

«Субкультура» – це поняття, яке характеризує культуру групи або класу, що відрізняється від панівної культури або протистоїть їй [2, с. 69]. На думку О. Божок «субкультура – це перш за все групове світобачення та своєрідний тип особистості, яким відповідно до сформованої системи цінностей відрізняє себе з-поміж інших індивідів. Сутність феномену субкультури не обмежується розумінням змісту, значення і ролі соціальної групи. Субкультура є частиною певного культурного шару, фундаментом якого виступають соціальні групи, а не суспільства в цілому. Під субкультурою слід розуміти систему пануючих норм та цінностей, що не претендує на заміщення, протистояння домінуючій культурі в суспільстві, а реформує культурні засади в суспільстві» [1].

Дослідниця проблем молоді Т. Щепанська характеризує це поняття так: «Субкультура не є самостійним цілим. Її культурний код формується у рамках більш загальної системи, що визначає основу даної цивілізації і цілісність даного соціуму (її ми і позначаємо словом «культура») [3]. Субкультури, як її підсистеми, спираються на її культурний код (спільний для більшості і який є гарантом взаєморозуміння), а, крім того, орієнтовані на постійний діалог з нею [10]. Цей діалог може набувати форм «відновлення культури», її

«розвитку», «відновлення традицій» – чи «протистояння», «руйнування» і т. п., але він є необхідним елементом самосвідомості і самовизначення субкультур. Кожна з них визначається насамперед щодо Культури (пануючої, загальноприйнятої, материнської), протиставляючи їй свої норми і цінності, або черпаючи в ній обґрунтування цих норм» [27].

Зміст явища «субкультури» включає в себе такі поняття:

1) сукупність деяких негативно інтерпретованих норм та цінностей традиційної культури, що функціонують як культура злочинного прошарку суспільства;

2) особливу форму організації людей (частіше всього молоді) – автономне цілісне утворення всередині панівної культури, яке визначає стиль життя та мислення її носіїв та відрізняється своїми звичаями, нормами та комплексами цінностей;

3) трансформовану професійним мисленням систему цінностей традиційної культури, що отримала своєрідне світоглядне забарвлення [89].

Таким чином, субкультура – це культура групи або класу, що відрізняється від панівної культури або протистоїть їй, а молодіжна субкультура – це будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культур, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішню атрибутику), традиції, норми і цінності.

1.2. Структурні компоненти субкультури майбутніх учителів іноземних мов

Однією із складових субкультури студентів мовних вишів є професійна культура майбутнього вчителя іноземних мов, яка має включати в себе культуру мислення, культуру спілкування та особистісну культури. Проблемою вивчення культури мовлення займалися такі науковці як С. Драмарецька, О. Митник, Є. Осіпова,

Е. Іванов, Є. Куоні. Теоретичні основи культури мовлення як науки розробляли О. Ахманова, Н. Бабич, В. Виноградов, Б. Головін, С. Єрмоленко, А. Коваль, В. Костомаров, М. Пилинський, О. Потєбня, В. Чернишов, Л. Щєрба та ін. [65].

Під культурою мислення у широкому сенсі розуміють певний ступінь розвитку здатності мислення (системи інтелектуальних здібностей: здібність створювати судження, продуктивна уява тощо). У вузькому розумінні – це «теоретична» здатність мислення, мистецтво «оперувати поняттями», що досягається шляхом оволодіння прийомами та способами мислення, які допомагають глибоко і всебічно, а отже, правильно відбивати світ, який постійно перебуває у розвитку [58].

С. Драмарецька під культурою мислення розуміє певну дисципліну розуму, що ґрунтується на системі інтелектуальних здібностей: на здатності створювати судження, оперувати поняттями, проблемно, варіативно, конструктивно-перетворювально мислити, інтеріоризувати методологічні знання та вміння тощо [4].

Культура мислення передбачає наявність знань про культуру вираження думки, про основи абстрактного мислення, зумовлює здатності «пізнаючи – доводити» та «доводячи – пізнавати», вміння самостійно мислити та розміркувати, зосереджувати думку на одному об'єкті й миттєво перемикатися на іншій; вона визначає цінність саморозвитку суб'єкта, його ставлення до наукового знання [2; 5]. У специфічній педагогічній діяльності культура мислення засновується на методологічних знаннях, виходить з тих методологічних принципів, які визначають підхід учителя до побудови педагогічного процесу й аналізу його результатів на основі методологічної рефлексії. Найбільш важливою складовою культури мислення майбутнього вчителя є культура педагогічного мислення [22]. Педагогічне мислення можна розглядати як вид мисленєвої діяльності, що дозволяє вчителю пізнавати суть педагогічної ситуації і організовувати свої педагогічні дії по її

цілеспрямованому перетворенню. Саме в цьому полягає здатність і потреба вчителя аналізувати, узагальнювати і перетворювати педагогічні ситуації, ухвалювати рішення про вибір і застосування засобів педагогічної діяльності, творчо створювати нові засоби педагогічного впливу на учнів і у навчально-виховному процесі загалом. За походженням педагогічне мислення є системою розумових дій, що виникають на основі пізнання і перетворення складної педагогічної ситуації. Педагогічне мислення безпосередньо відображає практичну діяльність учителя у навчально-виховних ситуаціях. Тому його можна розглядати як своєрідне «педагогічне бачення» навколишнього світу, що відображає психолого-педагогічні і професійні знання, способи розумових дій й установок особистості педагога [19].

Розглядаючи структуру педагогічного мислення, Є. Осипова [6] визначає мислення вчителя як складову педагогічної діяльності, що спрямована на вирішення педагогічних задач. Педагогічне мислення розглядають і як узагальнене й опосередковане відображення різних проявів педагогічної дійсності. Проявляється воно у здатності успішно вирішувати постійно виникаючі педагогічні задачі і суперечності, в умінні бачити, розуміти, аналізувати, порівнювати, моделювати, прогнозувати явища педагогічної дійсності [8].

Культура мислення майбутнього вчителя формується під впливом таких навчальних дисциплін як «Практика УПМ англійської мови», «Стилістика», «Лексикологія», «Література Англії та США», «Методика викладання англійської мови» та інші. На заняттях група завдань спрямована на розвиток критичного мислення, вміння аналізувати, відбирати правильний матеріал, а також важливим є переробка і відтворення та інтерпретація вивченої інформації. Наприклад, ми можемо використовувати такі завдання та прийоми: «мозковий штурм», прогнозування за ключовими словами, пошук відповідей на поставленні запитання на початку уроку, організація різних видів дискусій, відповіді

на вірні та невірні судження, організація «круглих столів» та ін. Таким чином, формування педагогічного мислення майбутніх учителів вчителів повинно цілеспрямовано здійснюватися під час їх фахової підготовки в умовах ЗВО. Лише оволодівши достатнім рівнем педагогічного мислення, як фахової компетенції, дозволить ефективно здійснювати свої професійні функції [21].

На думку багатьох вчених, якісним показником професійної культури вчителя-філолога є культура його мовлення, оскільки не може бути висококультурної людини з низькою мовною культурою. Культура мовлення – широке і об'ємне поняття, але передусім це грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення – тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильна вимова слів, правильне використання спеціальної термінології, не багатослів'я [3]. Безсумнівно, для успішності професійної діяльності вчителя необхідними є такі риси його мовлення, як бездоганна дикція, дотримання всіх орфоепічних норм сучасної української літературної мови, добре поставлений голос, вміння керувати диханням, тобто професійне володіння технікою мовлення. Не можна собі уявити живого мовлення без інтонації. Кожне осмислення думки, власної або чужої, може бути правильно виражено й так само сприйнято слухачами лише в тому разі, коли читець (мовець) правильно використає всі компоненти мовлення (системи його звуків, складобудови, словесного наголосу) та інтонації (органічної єдності пауз, логічної та емоційної функції наголосів, мелодики, темпу, ритму й голосового тембру). Практичні навички «декодування» інтонації співбесідника, вміння використовувати акустичні засоби впливу на слухачів є необхідними для ефективного професійного спілкування. Однак проблема полягає в тому, що навчитися інтонації як твердять

психологи неможливо [7]. Слід зауважити, що штучно створена інтонація помічається слухачами одразу, саме природність інтонації, її відповідність ситуації спілкування є її головними комунікативними перевагами. Відтворення заданої інтонації нічого не навчає, однак можна навчитися слухати й розуміти змістові значення інтонації співбесідника, можна визначити педагогічні можливості використання інтонаційних засобів, виявити спектр їх впливів, співвіднести ці можливості з особливостями певного голосу, індивідуальності мовленнєвої поведінки. Все це створює необхідну базу для вдосконалення практичних засобів інтонування [66]. Культура мовлення фахівця виявляється у дотриманні норм літературної мови, володінні професійною мовою, умінні висловлюватися правильно й виразно, використовуючи вміло і за призначенням різні стилістичні засоби мови. Таким чином, виділяють два головні показники культури мовлення – правильність і комунікативну доцільність. Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без високої лінгвістичної свідомості носія мови, любові до неї, постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати власне мовлення. Для цього необхідно добре оволодіти мовними нормами, стежити за їх змінами, не допускати змішування мовних явищ, проявів інтерференції; критично ставитися до написаного і мовленого слова. Для професійного опанування культурою мовлення студенти особливу увагу повинні приділити вивченню дисциплін: «Практика УПМ англійської мови», «Граматики англійської мови», «Фонетика англійської мови», «Країнознавство». З курсу «Практична граматики англійської мови» майбутній учитель повинен оволодіти знаннями про синтаксичні особливості англійської мови обирати адекватні способи перекладу з англійської мови українською або з української мови англійською, розуміти специфіку англійської мови на відміну від української [44]. З навчальної дисципліни «Практика УПМ англійської мови» має оволодіти системою англійської мови та

нормами її функціонування у мовленнєвих комунікативних ситуаціях у різних сферах суспільно-політичного життя та побуту, сформувати лінгвокраїнознавчу компетенцію з метою вільного оперування засвоєним матеріалом та набутими навичками у професійній діяльності філолога. Особливу увагу слід приділити вивченню «Практичної фонетики», де студенти повинні цілком оволодіти вимовними навичками, постановою англійської вимови, правильно вживати наголос та інтонацію у діалогічному та монологічному мовленні. Важливе місце серед дисциплін відводиться «Країнознавству», оскільки курс має забезпечити студентам знання, які дають змогу користуватися мовою як засобом спілкування в тому вигляді, в якому вона входить у схему особистісних і соціальних стосунків (звичаї, обов'язкові правила, усталені норми поведінки). Порівняння відповідних лінгвоетнокультурних норм рідної мови з іноземною мовою, що вивчається, має поглибити знання студентів у галузі англійської комунікації. Особистісна культура майбутнього фахівця з іноземних мов формується як в університетській аудиторії, де він вчиться оцінювати себе та колектив, де існує певний сленг, який студент використовує і в позааудиторному житті, так і в повсякденному житті, де на особистісну культуру впливають безліч чинників, таких як культура сім'ї, оточення в якому спілкується майбутній вчитель [68].

Наступним важливим компонентом субкультури майбутнього фахівця іноземної мови є особистісна культура. Вивченню цієї проблеми присвячені праці В. Адольф, Л. Артемової, В. Винокурова, Б. Нагорного, Л. Яковенко, А. Яковенко, В. Сухомлинського. Поняттям «культура особистості», як правило, позначається рівень вихованості та освіченості людини, рівень оволодіння нею тією чи іншою сферою знання або діяльності, тобто фіксується якість людини, спосіб її поведінки, ставлення до інших людей, до професійної та інших форм діяльності [32].

Культура особистості як цілісне утворення визначається глибиною, широтою й ступенем засвоєння нею національних та загальнолюдських надбань матеріальної й духовної культури, перетворенням їх на свій внутрішній духовний світ та вмінням застосовувати в процесі життєдіяльності та спілкування з іншими людьми. Особистість є і творінням культури, і її творцем. Освоюючи світ культури, людина творить себе, як особистість, і саме через своє особистісне начало намагається збагачувати цей світ культури [3, с. 54].

Основними компонентами особистісної культури майбутнього педагога виступають базисні (фундаментальні) цінності – покликання й любов. Покликання – це смисложиттєве завдання в певному виді діяльності, вирішенню якого людина присвячує своє життя. Це завдання містить цілу життєву програму та пов’язує людину з цінностями добра, істини й краси. Покликання формується під час взаємодії двох чинників:

1) специфічної налаштованості людини на пошук сенсу життя, свого призначення в ньому, яскраво вираженого прагнення бути значущим, потрібним у цьому житті; 2) пошукової активності в різних видах діяльності. Оскільки в кожній людині під час виконання свого буттєвого покликання є необхідність входити в глибокий і тісний зв’язок із усіма іншими людьми, то в цьому процесі її особистісна культура виявляється в переживанні та реалізації іншої базової цінності – любові [3; 11]. Любов як цінність людського життя – складне явище, універсальне й точне визначення якому дати важко.

Готуючи конкурентоздатного студента ЗВО, під час створення концепції виховання особистісної культури необхідно особливу увагу приділити формуванню в студентів уміння сприймати природу людини в цілому як позитивну, вчити їх швидкому встановленню глибоких й емоційно насичених контактів із людьми, формувати сприйняття індивідуальності іншої людини як цінності, сприймати культуру іншої країни, розвивати комунікативну культуру. Треба сказати, що рівень

загальної культури сучасної студентської молоді характеризується рівнем особистісної культури, яка формувалася під впливом сім'ї, близького оточення, шкільного колективу. А зміст навчання й виховання у ЗВО повинен підвести молоду людину до свідомого розуміння особистісного «Я» [21].

Духовне виховання формується через систему виховних заходів, вивчення дисциплін, участь у позааудиторній діяльності, що визначає ціннісне ставлення до життя, забезпечує стійкий, гармонійний розвиток молоді людини. Її внутрішнє «Я» особистісно зорієнтоване на утвердження почуття відповідальності, обов'язку, честі, совісті, інших чеснот, які підвищують рівень духовної культури через засвоєння певних знань та формують людські, професійні, ділові та морально-етичні якості. Педагогічні засоби та прийоми навчання допомагають вплинути на внутрішні якості особистості: розум, почуття, світосприймання [22].

Особистісна культура студента складається з таких складових: пізнавально-інтелектуальної, соціально-діяльної та суспільної.

Пізнавально-інтелектуальна складова особистісної культури виявляється в рівні засвоєння знань, умінь та навичок, бажанні професійного навчання на рівні особистісних здібностей та самовизначення на навчання протягом усього життя. Оцінка морально-етичних рис та вольових якостей, усвідомлення наявності особистісного ідеалу передбачає варіанти самореалізації [4]. У процесі взаємовідносин із іншими людьми, спілкуванні, виконанні індивідуальних ролей у суспільно корисних справах (позааудиторних заходах, конкурсах, благодійництві) формуються лідерські якості студента, готовність брати відповідальність за результати своєї діяльності. Суспільна (людинотворча) складова культури студента, по суті, має суспільно корисну спрямованість. У навчально-виховному процесі формується відповідний рівень тих ділових якостей, без яких неможлива професійна

діяльність. Це відповідний рівень морально-етичних норм, індивідуальна самостійність, упевненість у своїх діях та вчинках, ініціатива, активна участь у суспільно-корисних справах, самовдосконалення на перспективи та ін. [там само]. У процесі формування субкультури студент розширює свою особистісну завдяки прилученню до мовної картини світу носіїв цієї мови, до їхньої духовної спадщини, національно-специфічним способам досягнення міжкультурного взаєморозуміння. Він навчається також пояснювати їхній спосіб життя, поведінку. При цьому у свідомості студента здійснюється синтез знань як про специфіку рідної культури, культури першої та інших мов, так і про спільність знань про культури та комунікації [47]. Саме за рахунок критичного осмислення чужого способу життя й здійснюється процес збагачення індивідуальної картини світу студента. Також студенти активно беруть участь в організації свят, наприклад, «Boxing Day», «Christmas», «St.Valentine's Day», «Saint Patrick's Day», «Halloween», «Thanksgiving day». Студентська молодь не тільки відзначає свята в університеті, але й активно запозичує святкування в своє життя, розширюючи свою особистісну культуру» [31]. Вивчаючи мову, студентська молодь не може не використовувати іноземні слова у своєму повсякденному спілкуванні та в університетському середовищі. Молодь є найбільш соціально активною ланкою суспільства, тому саме через неї запозичена лексика укорінюється в суспільстві. Уживаючи англійські запозичення (англіцизми), молодь наближується до культури та стилю країни, мову якої вивчають. Кожній особистості студентського віку властиві свої специфічні потреби, інтереси, ціннісні орієнтації. Загальне в них – потреба в самоствердженні, самовизначенні, самореалізації через максимальний вияв самостійності та ініціативи. Це й становить своєрідне «мотиваційне ядро» особистості. Залежно від можливостей, які середовище надає особистості для реалізації цього ядра, можна

відповісти на такі запитання: як поводить себе молода людина, чому вона обирає саме таку модель поведінки в конкретній життєвій ситуації [8]. У зв'язку з вищезазначеним актуалізується роль формування особистісної культури [14].

Своє «Я» студенти, як правило, реалізують за допомогою мовлення, спілкування, зовнішнього вигляду, символіки (атрибутів). Останнім часом особливо значущими стали тексти, які передаються через комп'ютерну мережу Інтернет, оскільки новітні технології мають надзвичайні інформаційні можливості й надають великий спектр послуг. Студенти, використовуючи інтернет, отримують необмежений доступ до цікавих країнознавчих матеріалів із різних галузей: «Культура», «Музика», «Спорт», «Молодіжні організації» та інші. Також Інтернет надає можливість іншомовного спілкування з представниками іншої культури через листування електронною поштою та в соціальних мережах Facebook та Instagram, що, безумовно, впливає на вживання лексики, збільшення словникового та фразеологічного запасу, також коригується й відточується культура написання листів й орфографія. У своїх акаунтах у соціальних мережах студенти, які вивчають мову, розміщують записи та хештеги до них англійською мовою частіше, ніж українською чи російською. Часто ці культурні форми називають дискурсами, а завершені види популярної продукції – «текстами» (відеокліпи, пісні, телепрограми, фото тощо). Студенти, які вивчають іноземні мови, розуміють написи, тому в них відбивається їхній світогляд, моральні цінності. Поглянувши на надписи на одязі сучасних студентів, можна відразу ж отримати достовірне уявлення про особистісну культуру їхніх носії [21].

Таким чином, ми погоджуємося з думкою дослідниці О. Смутченко, що особистісна культура майбутнього фахівця з іноземних мов формується як в університетській аудиторії, де він учиться оцінювати себе та колектив, де саме викладачі вищого

навчального закладу шляхом особистого прикладу, взаємоповаги, коректності, почуттям міри у висловлюванні своїх думок під час спілкування із студентами і колегами, в умінні слухати співрозмовника формують особистісну культуру студента, де існує певний сленг, який студент використовує і в повсякденному житті, де на особистісну культуру впливають безліч чинників: культура сім'ї, оточення, у якому спілкується майбутній учитель.

Отже, встановлено, що до складу субкультури входять три основні складники: культура мислення, культура спілкування та особистісна культура. Визначено, що субкультура майбутнього вчителя формується під впливом навчальних дисциплін та зовнішніх факторів.

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СУБКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

2.1. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов

Сучасні тенденції у розвитку мовної освіти на початку 21 століття передбачають міжнародну інтеграцію в оновленні цілей і змісту навчання та вивчення іноземних мов у середніх і вищих навчальних закладах. Європеїзація мовної освіти як один з напрямків удосконалення української освітньої системи, висуває високі вимоги до тих, хто навчає, і до тих, хто навчається, оскільки має установку на підготовку фахівців нової генерації, здатних до активного життя в умовах плюрилінгвізму і полілогу культур. Цим пояснюється факт надання статусу пріоритетної галузі професійній освіті майбутнього вчителя іноземних мов [24].

Успіх підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах безпосередньо залежить від таких факторів:

- 1) визначення нових цілей і змісту навчання іноземної мови на різних рівнях;
- 2) використання нових технологій навчання;
- 3) сприяння розвитку індивідуальних когнітивних стилів студентів;
- 4) здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь [16].

Спільну основу для розробки навчальних планів з професійної і мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників у Європі забезпечують Рекомендації Ради Європи [1]. У них описуються знання і вміння, які потрібно розвивати у користувачів мови для ефективного спілкування в кроскультурному контексті; визначаються рівні володіння

мовленням на кожному ступені навчання; пропонуються комунікативні педагогічні завдання для активного залучення учнів до осмисленої комунікації [78].

Для визначення цілей професійної підготовки вчителя іноземних мов, у світлі головних компонентів загально рекомендованої моделі навчання слід враховувати специфіку і діапазон вирішення навчальних задач – формування загальних компетенцій учнів, комунікативної компетенції вдосконалення володіння видами мовленнєвої діяльності у конкретній сфері спілкування, збагачення або диверсифікації стратегій чи вдосконалення завдання. Найважливішим завданням професійної підготовки студентів у вищому мовному навчальному закладі є формування необхідного і достатнього рівня професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови [56].

Під професійною компетенцією ми розуміємо сукупність теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання іноземних мов, прикладної лінгвістики та вмінь їх практичного використання в роботі в загальноосвітньому навчальному закладі. Поняття «знання» як компонент професійної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов можна розглядати з точки зору його змісту та засобів його передачі. Змістом професійних знань є понятійно-фактична складова навчального матеріалу, яка включає взаємопов'язані факти, закономірності, теорії, узагальнення, терміни [2, с. 232].

У сучасних умовах відкритого доступу до майже будь-якої інформації професійність знань учителя вже визначається не тільки змістом цих знань, а й здатністю передавати їх таким шляхом, який сприяє взаємодії, обговоренню, діалогу, аргументації [3, с. 570]. З цього випливає, що поряд зі знаннями наукових фактів вчителю необхідне знання інтерактивних технологій їх опрацювання. Саме тому базова підготовка вчителя розглядається, наприклад, у концепції Оксфордського університету (керівник групи Д. Макінтур) як

«практичне теоретизування», що акцентує увагу на вирішенні фундаментальної проблеми взаємозв'язку теорії та практики в підготовці вчителя [3, с. 577]. За Оксфордською концепцією, професійна підготовка майбутніх учителів має бути пов'язана з критичним вивченням, удосконаленням та експериментальним використанням ідей, що надходять з різних джерел, включаючи, з одного боку, знання та вміння досвідчених учителів, зразки педагогічної праці, з іншого – різноманітну теоретичну та науково-дослідну літературу, тобто теоретизування про практику [3, с. 580-581].

Слід зауважити, що процес засвоєння професійних знань тісно пов'язаний з розвитком професійного мислення, завдяки якому студенти здатні виділяти істотні ознаки педагогічних фактів, явищ, ситуацій, аргументувати їх, прогнозувати результат, приймати власне рішення [4: 77]. Відповідно до ієрархії мисленнєвих дій можна виділити п'ять рівнів сформованості у студентів професійних знань:

- розуміння: студенти можуть визначити та інтерпретувати сутність базових фахових понять на основі їх категоріального аналізу;
- застосування: студенти використовують знання сутності базових фахових понять у стандартних ситуаціях під керівництвом викладача;
- аналіз: студенти співставляють основні категорії, визначають взаємозв'язок між ними, використовують набуті знання у нестандартних ситуаціях;
- синтез: студенти встановлюють логіко-структурну залежність між основними педагогічними поняттями, розробляють опорні схеми окремих питань, виступають з доповідями, повідомленнями;
- оцінка: студенти оцінюють значення того чи іншого матеріалу у цілісній системі професійних знань, ґрунтуючись на чітких критеріях оцінки [2, с. 17-18].

Основною властивістю професійних знань є усвідомлення вмотивованість вибору способу виконання педагогічної дії.

Уміння в системі професійної підготовки вчителя іноземних мов – це здатність незалежно виконувати педагогічні дії на основі оволодіння засобами та прийомами та застосування засвоєних знань на практиці [2, с. 137].

Моделювання змісту й структури вчительської діяльності уможливило виокремлення восьми видів умінь, на розвиток яких слід спрямувати процес професійної підготовки:

- 1) проєктувальні (вміння спроектувати, спланувати будь-який вид роботи);
- 2) адаптаційні (вміння застосовувати свій план у конкретних навчальних умовах);
- 3) організаційні (вміння організувати будь-який вид роботи);
- 4) мотиваційні (вміння мотивувати учнів до навчальної діяльності);
- 5) комунікативні (вміння спілкуватися на уроці і поза ним);
- 6) уміння контролю і самоконтролю;
- 7) пізнавальні (вміння вести дослідницьку діяльність);
- 8) допоміжні (вміння співати, малювати, грати на музичному інструменті тощо) [5, с. 14].

Саме ці вміння в сукупності й складають стрижень підготовки вчителя іноземних мов, який має загально методичну підготовку і може працювати як у різних типах ЗВО, так і на різних рівнях навчання – початковому, базовому і профільному. Специфіка функціонування зазначених умінь і використання необхідних знань повинна знайти адекватне відбиття і в системі професійної підготовки вчителя іноземних мов, яка здійснюється за чотирма основними напрямками:

- 1) загальнометодична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови;
- 2) професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи у початковій школі;

3) професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в основній школі;

4) професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в старшій школі.

Стисло дамо зазначеним вище напрямом професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Загально-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови забезпечує набуття студентами теоретично обґрунтованого уявлення про професійну компетенцію вчителя іноземної мови; про методику викладання іноземних мов, її дослідницький апарат і зв'язок з іншими науками; про цілі, зміст і засоби навчання іноземної мови; про систему вправ для формування іншомовної комунікативної компетенції. Передбачається осмислення основних вимог до рівня підготовки вчителя іноземної мови загальноосвітніх навчальних закладів, наукової бази методики викладання іноземних мов, компонентів системи навчання іноземних мов, класифікації вправ. Засвоюється термінологія з проблеми і формуються вміння визначати характерні ознаки сучасної системи викладання іноземних мов в Україні, реалізувати окремі методи дослідження, характеризувати зміст навчання, зіставляти принципи навчання іноземних мов, аналізувати структуру і зміст чинних програм та навчально-методичних комплектів тощо.

Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в початковій школі закладає методичні основи навчання іноземної мови учнів молодшого шкільного віку з урахуванням їх психофізіологічних особливостей, цілей, завдань, змісту і принципів навчання іноземної мови у 2-4 класах, специфіки імітативно-ігрового методу, який домінує у навчанні дітей іноземної мови. Опрацьовується значна кількість навчальних матеріалів (віршів, пісень, ритмізованих діалогів і казок, римовок, ситуативних мікродіалогів), які є автентичними зразками іншомовного мовлення, доступними для даного

ступеня. Особлива увага приділяється аналізу функцій, понять, граматики і лексики, необхідних і достатніх для виконання комунікативних завдань елементарним користувачем (рівні A1, A2), відбору форм і методів опрацювання мовного і мовленнєвого матеріалу із залученням яскравої наочності, ігрової діяльності, елементів драматизації, рухової активності учнів [76].

Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в основній школі передбачає теоретичне вивчення питань розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, серед яких домінує усне мовлення, з подальшою апробацією власних практичних наробок студентів. Знання вікових особливостей учнів середнього ступеня уможлиблює визначення саме тих прийомів, форм і засобів навчання, які приведуть до успішного вирішення вказаних вище завдань. Студенти навчаються застосовувати різні технології активізації розумово-мовленнєвої діяльності учнів, організації самостійної роботи на їхньому шляху до незалежного користування мовою (рівень B1) [28].

Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в старшій школі є завершальним у процесі оволодіння професійною компетенцією вчителя іноземних мов. Студенти набувають професійних знань про такі особливості організації навчального процесу з іноземної мови на старшому ступені, як послідовне здійснення комунікативно-пізнавального навчання, використання прийомів особистісно-орієнтованого оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією на рівні B1+ (просунутий рубіжний рівень), цілеспрямована реалізація принципу професійної спрямованості навчання іноземної мови, орієнтована на використання іноземної мови в майбутній практичній діяльності школярів, широке застосування індивідуальних і групових форм самостійної роботи [66].

Виділений цикл навчальної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови має на всіх етапах стимулювати студентів до

вдосконалення власної професійної компетенції. Спонукальними чинниками можуть бути як формальні види контролю (залік, іспит, педагогічна практика), так і традиційні (професійні конкурси, олімпіади). Основним критерієм ефективності формування професійної компетенції студентів є наявність сформованих у них потреб й умінь у сфері професійної самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, пошуку нових технологій навчання [31].

Технологічне забезпечення професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови, на нашу думку, корелює з основним методологічним принципом Ради Європи: методи, що використовуються у вивченні, викладанні та дослідженні мов, мають розглядатися з точки зору їх найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із потребами окремих учнів в їх соціальному контексті [1, с. 141].

Дотримання цього фундаментального принципу призводить до великої різноманітності методів і засобів навчання. Сучасний підхід, який запроваджується Радою Європи, базується на комунікативних потребах учнів та використанні засобів і методів, які допоможуть учням задовольняти ці потреби, і які відповідають їх характеристикам як учнів. Проте перспективним вважається представлення різних напрямів, що сприятиме глибинному розумінню комплексної різноманітності сфери мовної освіти. Тому актуальними проблемами професійної підготовки вчителя іноземної мови є аналіз цілей, змісту, основних прийомів і засобів навчання в різних методах навчання іноземних мов, визначення доцільності використання того чи іншого прийому / методу в конкретному педагогічному контексті, пошук і адаптація новітніх технологій навчання, а також розробка власного професійного стилю викладання іноземної мови. Для цього студентів слід залучати до активної участі в аудиторних та позааудиторних методичних лекціях, семінарах, професійних майстернях, колоквиумах, конференціях з означеного кола питань, що зробить можливою мобілізацію творчого

потенціалу майбутнього фахівця, його особистісної і професійної реалізації та самореалізації в освітньому процесі [6].

Навчальні технології як шляхи засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах професійної підготовки вчителя іноземних мов варіюються залежно від форми навчання. Провідною формою навчання у вищому навчальному закладі, як відомо, є лекція, дидактичним завданням якої є не тільки ознайомлення студентів з основним змістом, принципами, закономірностями, головними ідеями, а й спрямування міркувань для подальшої самостійної роботи студентів [4, с. 99].

Сучасна лекція, зокрема з професійно-методичних дисциплін повинна відповідати таким основним технологічним вимогам: забезпечити діалог з аудиторією для активного залучення слухачів до навчального процесу; звертатися до досвіду і знань аудиторії для спільного опрацювання матеріалу; організовувати вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами з метою активізації пізнавальної діяльності аудиторії; створювати проблемні ситуації як засіб стимулювання професійного мислення. Для цього доцільно використовувати такі навчальні технології, як евристична бесіда, мозковий штурм, дискусія, проблемне завдання [44].

На семінарсько-практичних заняттях із метою розвитку професійного мислення, пізнавальної мотивації і професійного використання знань у навчальних умовах набувають поширення групові технології, які передбачають підготовку до виконання групового завдання вирішити пізнавальну задачу, групової роботи (знайомство з матеріалом, планування роботи, виконання індивідуальних завдань, обговорення отриманих результатів), висновки про роботу групи і виконання поставленої задачі. Творчі майстерні працюють із залученням ігрових технологій – ділових, рольових, імітаційних, операційних ігор, які дають можливість студентам зрозуміти навчальний матеріал різних позицій і набути первинного педагогічного досвіду.

Для організації лабораторних робіт у професійній підготовці вчителя іноземної мови доцільними є технічні інформаційні технології. Це процес підготовки і передачі конкретної інформації, засобом якої є відео, комп'ютер та інші технічні засоби. Перегляд відеоуроків із взаємопов'язаним виконанням завдання на цілеспрямоване спостереження за навчальним процесом, їх подальше обговорення і пошук шляхів оптимізації певної професійно-педагогічної ситуації поєднують особистісний і діяльнісний компоненти навчання. Комп'ютерні технології можуть здійснюватися як «проникнення» в окремі теми курсу, що забезпечить багатократне збільшення релевантної інформації, створить інформаційне середовище і посилить інтерактивний характер навчання [64].

Розмаїття технологічного забезпечення процесу формування професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови уможлиблює сприяння розвитку індивідуальних когнітивних стилів студентів у рамках особистісно-орієнтованого навчання. Центром такого навчання є особистість студента, його самобутність, самоцінність; суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти

[6, с. 37-38]. Стосовно процесу становлення професійної особистості головними вимогами до особистісно-орієнтованих технологій вважаються такі:

- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується студент самостійно, стійко, продуктивно;

- урахування і розвиток когнітивних стилів студентів через індивідуалізовані завдання, поширені частки самостійної роботи в опрацюванні навчального матеріалу, використання різних видів наочності як засобів підвищення рівня мотивації до оволодіння професійними знаннями і вміннями;

- активне стимулювання студента до самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході опанування знань;
- конструювання і організація навчального матеріалу, який дає змогу студенту вибрати його зміст, вид та форму при виконанні завдань, рішенні задач тощо.

Ефективною технологією особистісно-орієнтованого навчання є робота над навчальним проектом, яка передбачає самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову – з метою розв’язання певної професійної проблеми, що вимагає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, творчості [6, с. 295]. Результати виконання проектів повинні бути «відчутні», тому проектна технологія передбачає застосування студентами всієї сукупності професійних умінь, згаданих вище [6, с. 293].

Вирішення проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови у контексті європейських вимог передбачає також здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь. З класифікації типів контролю, запропонованої Радою Європи [1, с. 183], з предметом аналізу співвідносяться такі: контроль певних досягнень – контроль володіння, контроль знань – контроль умінь, контроль з боку інших осіб – самоконтроль [48].

Контроль досягнень вважається експертизою досягнення специфічних цілей – контроль того, чого навчили. Тому він пов'язаний з тижневою / семестровою роботою, підручниками, навчальним планом. Контроль досягнень орієнтований на курс навчання і представляє внутрішню перспективу. У свою чергу він може бути організований у формі попередньої перевірки через письмову контрольну роботу, фронтальне опитування, усну перевірку окремих груп студентів, тестування, колоквиум (міжсесійний контроль) або у формі заліку,

курсової роботи (рубіжний контроль), семестрового і державного іспитів (підсумковий контроль) [21].

Контроль володіння є експертизою (перевіркою того, що студент може знати / робити) у зв'язку із застосуванням предмета в реальному світі. Він представляє зовнішню перспективу і здійснюється переважно під час педагогічної практики в загальноосвітніх закладах освіти вчителем-методистом та іншими фахівцями.

Контроль знань вимагає від учня відповіді на запитання різного типу до того, щоб продемонструвати ступінь своїх професійних знань. Контроль умінь вимагає від студента виконати професійно-методичні завдання усно чи в письмовій формі під час прямого тестування. Отримавши інформацію про результати оволодіння студентами певною сумою професійних знань і умінь, викладач повинен точно оцінити отримані дані. Тому слід добрати систему критеріїв, які б при чинних цілях навчання забезпечили адекватність оцінки отриманої інформації. На нашу думку, для адекватної оцінки професійних знань і умінь майбутніх учителів іноземної мови такими критеріями є ті, що враховують спонтанність (тобто робота виконується в аудиторії без попередньої підготовки) і нормативність (тобто відповідність до вимог до практичного застосування знань у вигляді умінь).

Складниками цих критеріїв при оцінюванні рівня сформованості професійних знань є такі:

- 1) спонтанний критерій: відповідність змісту, повнота і обсяг відповіді;
- 2) нормативний і науковий характер знань, грамотність викладу, доказовість.

Контроль професійних умінь здійснюється за допомогою зазначених критеріїв таким чином:

- 1) спонтанний критерій: обсяг, повнота, самостійність відповіді;

2) нормативний критерій: грамотність викладу, адекватність рішення поставленій меті, доказовість, науковий характер викладу, творчий підхід до вибору методів, відповідність запропонованих прийомів до етапів формування навичок / умінь, до вікових особливостей учнів і до обраного підходу до навчання іноземної мови [56].

Контроль з боку інших осіб здійснюється викладачем або студентами під час проведення заняття і передбачає передусім корекцію помилок студентів. Самоконтроль – це розумове вміння, яке забезпечує навчальну дію порівняння результатів власного виконання навчального завдання (програми) зі змістом і зовнішнім оформленням відповідного (заданого) іншомовного матеріалу [7, с. 272]. При здійсненні самоконтролю відбувається самокорекція.

Ці методичні положення про контроль сформованості професійних знань і умінь співвідносяться з виділеними вище чотирма модулями професійного підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Оскільки кожний модуль – це відносно самостійна частина навчального процесу, він має певну специфіку щодо здійснення контролю [72].

Модуль I. Загально-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови відбувається на лекціях, семінарсько-практичних заняттях і в самостійній роботі. У часовому вимірі він займає лише першу частину VI семестру. Тому контроль має здебільшого поточний характер, а перевага надається контролю професійних знань із залученням елементів самоконтролю. Засвоєння теоретичного матеріалу модулю I є складовою заліку, який має місце після модуля II.

Модуль II. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в початковій школі є продовженням навчальної програми з методики викладання іноземних мов VI семестру. В ньому лекційні заняття поєднуються із семінарсько-практичними і

лабораторними. Досягнення студентів контролюються поточно, а також підсумково – під час заліку.

Модуль III. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в основній школі розрахована на VII і VIII семестри. У VII семестрі закінчується курс лекцій і семінарсько-практичних занять, після чого студентам пропонується виконати письмову контрольну роботу, яка містить теоретичні та практичні завдання для розбіжного контролю рівня сформованості професійних знань і умінь студентів. VIII семестр передбачає проходження педагогічної практики в школі, відвідання факультативів, написання курсової або бакалаврської роботи з методики викладання іноземних мов, складання семестрового і державного іспитів, тобто здійснюються різні види контролю – поточний, рубіжний, підсумковий – з трьох модулів одночасно.

Модуль IV. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в старшій школі охоплює IX і X семестри і пропонує студентам такі види роботи: спецкурси з питань особливостей навчання іноземної мови на старшому етапі і педагогічну практику, написання дипломних робіт. Контролюючими заходами є заліки та державний іспит або захист дипломної роботи. Особливого значення набуває самоконтроль з метою самооцінки рівня володіння теорією методики викладання іноземних мов і професійними вміннями [56].

Отже, найважливішим завданням професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищому навчальному закладі є формування необхідного і достатнього рівня професійної компетенції – сукупності теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання іноземних мов, прикладної лінгвістики та вмінь їх практичного використання в роботі в загальноосвітньому навчальному закладі. Основною властивістю професійних знань є усвідомлення вмотивованість вибору способу виконання педагогічної дії. Уміння в системі професійної підготовки вчителя іноземних мов – це здатність

незалежно виконувати педагогічні дії на основі оволодіння засобами та прийомами та застосування засвоєних знань на практиці.

Професійна підготовка вчителя іноземних мов здійснюється за чотирма основними напрямками: загальнометодична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови; професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи у початковій, основній школі та старшій школі.

2.1. Принципи і методи формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов в освітньому процесі ЗВО

На формування субкультури майбутніх учителів впливає не мало факторів, одним із яких є полілінгвальне середовище в якому навчаються студенти, адже окрім англійської мови вони вивчають й інші (німецьку, польську, російську мову). Процес формування і функціонування субкультури майбутніх учителів іноземних мов у значній мірі протікає в освітньому просторі, що зумовлено самою природою феномена «молодіжна субкультура», яка є особливою формою організації молодих людей, що визначає свій стиль життя, поведінки, мислення, відрізняючись своїми звичаями, обрядами, нормами, цінностями і стереотипами [21].

Процес формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов відбувається за **принципами**, серед яких виділяються принцип комунікативності, принцип домінуючої ролі вправ, принцип взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності та принцип урахування рідної мови [26].

У зв'язку з тим, що ціль навчання іноземній мові навчити студентів, як використовувати іноземну мову для комунікації, здійснювати іншомовне мовленнєве спілкування, використовуючи засвоєний мовний матеріал, **принцип комунікативності** є одним з

провідних. Він означає, що учні мають бути задіяні в усній та писемній комунікації протягом усього курсу навчання іноземної мови. Цей принцип реалізується завдяки використанню типових ситуацій спілкування у різноманітних сферах життя, відбором певного мовного та мовленнєвого матеріалу, методів навчання, вправ [66].

У зв'язку з тим, що при навчанні іноземної мови у майбутніх вчителів мають бути сформовані навички та вміння іншомовного мовлення, чого можна досягти лише за умови виконання великої кількості різноманітних вправ, **принцип домінуючої ролі вправ** набуває особливого значення. На думку дослідників (М.Уест), до 85% часу на уроці має бути присвяченим виконанню вправ. Це спонукає студентів до здійснення мовленнєвих дій, в основі яких лежать мовленнєво-розумові операції [21].

Принцип взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) є також важливим. Учні не засвоюють звуки, граматичні структури, лексичні одиниці як окремі компоненти мови; вони засвоюють їх у реченнях-зразках, у діалогах-зразках, у певних ситуаціях мовлення. Майбутні вчителі іноземної мови мають використовувати набуті навички і вміння у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності у комплексі. Реалізація цього принципу здійснюється завдяки використанню паралельного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності [21].

Комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування (в інтерпретації Ю. Пассова), а саме:

1) діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці вчителя як учасника процесу спілкування та навчання.

2) предметність процесу комунікації, яка має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій і т. ін.);

3) ситуації спілкування, що моделюються, як найтипівіші варіанти стосунків учнів між собою;

4) мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування та навчання в даних ситуаціях [62].

Відповідно Ю. Пассов висуває принципи комунікативного методу:

1. Мовленнєва спрямованість навчального процесу, яка передбачає досягнення практичної мети засобами іноземної мови.

2. Індивідуалізація процесу навчання з урахуванням мотиваційної сфери учня, його інтересів, життєвого досвіду, контексту діяльності, статусу в колективі.

3. Функціональність, яка забезпечує відбір іншомовного матеріалу залежно від мети комунікації.

4. Ситуативність, яка передбачає формування мовленнєвого досвіду через ситуації спілкування, що моделюються як варіанти стосунків співрозмовників.

5. Новизна, яка проявляється як на інформаційному, так і на операційному рівнях (нова інформація, нова ситуація спілкування) [78].

У рамках навчання мовлення за комунікативною методикою широко використовуються *опори різних видів*:

- змістові та смислові,

- словесні й зображальні, що допомагають керувати змістом висловлювання (текст, мікро текст, план, логіко-синтаксична схема), а також засвоювати граматичний матеріал;

- мовні ігри, що дають змогу спілкуватися в різних соціальних контекстах та в різних ролях [42].

Методи формування субкультури майбутніх учителів тісно пов'язаними із методами навчання фахових дисциплін, оскільки

цілеспрямований вплив на формування субкультури можливий лише у спеціально організованій навчальній або поза навчальній діяльності. Термін «метод» має різне тлумачення; ми вкладатимемо в це поняття єдність принципів навчання і таких компонентів методики, як мета, зміст, технологія та засоби навчання мов [39]. В основі класифікації методів навчання лежать найрізноманітніші ознаки. Залежно від того, який аспект мови переважає в навчанні, метод має назву граматичного чи лексичного. Згідно з тією роллю, яку відіграють рідна мова та переклад у процесі навчання мови, методи діляться на перекладні та неперекладні (прямі). Назва методу може бути зумовлена видом мовленнєвої діяльності, що складає мету навчання, у зв'язку з чим розрізняють усний метод та метод навчання читання. У назві методу може відбиватися спосіб розкриття значень іншомовних слів: прямий (безперекладний) і непрямий (перекладний), а також головний канал надходження іншомовної інформації: візуальний, аудіовізуальний; зв'язок методу навчання із психічними процесами оволодіння іноземною мовою: свідомий та інтуїтивний, штучний та природний. Відомі методи, названі іменами їхніх авторів: методи Берліца, Гуена, Палмера, Майкла Уеста, Фріза, Ладо, Лозанова, а також методи, у яких зафіксовано фактор часу: короткочасний, інтенсивний або певні психологічні феномени: методи релаксопедії, гіпнопедії, сугестопедії, активізації резервних можливостей особистості. Вважається, що найдавнішим був натуральний метод, згідно з яким іноземна мова засвоювалась так, як дитина засвоює рідну мову – шляхом наслідування (імітації) готових зразків, багаторазового повторення їх та відтворення нового матеріалу за аналогією з вивченим. Добираючи методи навчання, необхідно керуватися такими критеріями:

- відповідність меті та завданням навчання;
- узгодженість зі змістом навчання;

- відповідність реальним навчальним можливостям студентів (віковим та психологічним особливостям, рівню підготовленості, фаховій зацікавленості);

- відповідність відведеному навчальному часу;

- готовність викладача та студентів конкретної групи до впровадження обраного методу.

Як і в методиці навчання іноземних мов у середніх загальноосвітніх закладах, представленій колективом вітчизняних авторів під керівництвом професора С. Ніколаєвої [6], методи навчання англійської мови за професійним спрямуванням можна диференціювати на ті, що застосовує викладач, і ті, якими послуговуються студенти. Викладач застосовує демонстрацію, пояснення або організовує самостійний пошук інформації студентами з опорою на їхні фахові знання, після чого пропонує студентам вправляння спочатку на етапі тренування (для формування навичок), а потім на етапі практики. Відповідно, студенти використовують методи ознайомлення, осмислення і вправляння. На кожному з етапів або після останнього з них викладач може застосовувати метод контролю, а студенти – метод самоконтролю. Реалізація кожного з методів може варіювати залежно від прийомів, які використовує викладач. Зосередимось тепер на класифікації методів навчання видатного педагога Ю. Бабанського, який виділяє: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- словесні: розповідь, пояснення, бесіда, лекція та ін.;

- наочні: ілюстрація, демонстрація;

- практичні: вправляння, лабораторні досліди, навчальні практикуми тощо;

- індуктивні, дедуктивні;

- аналітичні, синтетичні, аналітико-синтетичні, репродуктивні;

- проблемно-пошукові; робота з книгою, лабораторна, самостійна тощо; методи стимулювання і мотивації навчальнопізнавальної діяльності:

- інтересу: змагання, пізнавальні ігри, дискусії, створення ситуацій емоційно-моральних переживань пізнавальної новизни;

- обов'язку: заохочення, покарання, переконання в значущості навчання; методи контролю і самоконтролю [78]:

- усний, письмовий, машинний контроль;

- індивідуальне, фронтальне та програмове опитування;

- заліки, іспити [67].

У навчальній роботі методи є взаємодоповнювальними. Обравши метод навчання, викладач вдається до певних прийомів – елементарних методичних вчинків, спрямованих на розв'язання конкретного методичного завдання на певному етапі заняття. Це складова або разова дія на шляху реалізації методу (наприклад, введення професійної лексики з опорою на малюнки, креслення, схеми; контроль аудіювання шляхом тесту множинного вибору; організація вправління у використанні нових лексичних одиниць тощо). Обрані викладачем прийоми мають відповідати віковим особливостям студентів, рівню володіння іноземною мовою, фаховим інтересам. За допомогою вдало обраних прийомів роботи викладач активізує пізнавальну діяльність студентів, спонукає їх до творчості, мінімізує побоювання зробити помилку і бути неправильно зрозумілим, формує і розвиває навички критичного мислення, уміння висловлювати власну думку. У кожного викладача з роками виробляється свій неповторний стиль проведення занять, накопичуються прийоми, що дозволяють йому урізноманітнити заняття, привнести гумор, іронію, елементи змагання в аудиторію, що сприяє утриманню стійкого інтересу до предмета. Студенти мають постійно відчувати, що викладач хоче їх навчити і знає, як це зробити, тож особистість викладача, його ставлення до свого предмета відіграє не

останню роль у навчанні іноземної мови. Якщо особистісні інтереси викладача збігаються з професійними перевагами студентів, можна вважати, що такі студенти досягнуть неабияких успіхів в оволодінні професійною англійською мовою і у формуванні професійної субкультури [43].

Застосування в освітньому процесі інтерактивних технологій навчання дозволяє виконувати комунікативно-пізнавальні завдання засобами іншомовного спілкування: рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи тощо. Вони сприяють формуванню готовності до самостійної діяльності, толерантного ставлення до всіх учасників соціальної взаємодії, до роботи в колективі, до власної відповідальності за результативність виконаного завдання і критичного ставлення до отриманих результатів. Окрім того, такі види вмотивовують навчання, надають йому більшої прагматичності, ілюструють учням можливі життєві ситуації, що потребують відповідної мовленнєвої поведінки, яка не порушує усталених традицій і законів, прийнятих у країні, мова якої вивчається [56].

Отже, керований процес формування і функціонування субкультури майбутніх учителів іноземних мов протікає в освітньому просторі закладу вищої освіти і відбувається за такими **принципами**: принципів свідомості, послідовності, наочності, систематичності [81].

Основний метод формування субкультури майбутніх учителів іноземної мови безпосередньо пов'язаний із специфікою майбутньої професії, саме тому це є комунікативний метод, що передбачає мовленнєву спрямованість, індивідуалізацію та функціональність навчального процесу, формування мовленнєвого досвіду через ситуації спілкування, новизну, яка проявляється як на інформаційному, так і на операційному рівнях [9].

Методи, що обираються для формування субкультури майбутніх учителів-філологів, мають відповідати меті, завданням і змісту навчання,

реальним можливостям студентів та враховувати ступінь готовності викладача та студентів конкретної групи до впровадження обраного методу [91].

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СУБКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

3.1. Модель формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов

Теоретичне обґрунтування й розробка системи вправ для формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов набуває практичного значення за умови побудови конкретної моделі навчання, яка забезпечить роботу із започаткованою системою вправ у реальному навчальному середовищі. З урахуванням теоретичних засад дослідження було розроблено лінгводидактичну модель формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов.

Розроблена лінгводидактична модель дає можливість наочно представити навчальний процес, спрямований на досягнення поставленої мети – формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов. Побудова моделі ґрунтується на вивченні дидактичної сутності системи навчання іноземної мови, особливостей змісту навчання іноземної мови, специфіки нашого дослідження. Основними ланками лінгводидактичної моделі є такі: цілі навчання, елементи предмета навчання, компоненти змісту навчання, етапи навчання та контроль одержаних результатів навчання.

Для визначення структури моделі зупинимося на компонентах змісту навчання того виду мовленнєвої діяльності, що вивчається. Згідно з результатами дослідження Р. Мартинової, компонентами змісту навчання іноземних мов є такі:

1. Рецептивні і репродуктивні лінгвістичні знання, володіння якими передбачає здатність відтворювати ізольовані лексичні, граматичні та лексико-граматичні одиниці рідною мовою при їх сприйнятті іноземною і навпаки;

2. Рецептивні і репродуктивні лінгвістичні навички, які полягають у здатності правильно відтворювати рідною та іноземною мовою сполучення і речення з мовним матеріалом, що вивчається;

3. Репродуктивні і продуктивні лінгвістичні вміння, які передбачають спроможність вживати кожну мовну одиницю у поєднанні з раніше вивченими матеріалом;

4. Репродуктивні і продуктивні перед мовленнєві вміння, які включають здатність правильного виконання мовленнєвих дій у межах кожної теми з поступовим переключенням уваги із форми висловлювання на його зміст;

5. Мовленнєві вміння читання, говоріння й письма, які передбачають вільне здійснення мовленнєвої діяльності з повним зосередженням уваги на основному змісті висловлювання.

6. Інтегровані вміння, які полягають у здатності здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність не в межах навчальних мовленнєвих ситуацій, а у безпосередній професійній чи повсякденній діяльності людини [25].

Розглянемо лінгводидактичну модель формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов, що охоплює лінгво-культурологічний, культурологічно-ситуативний та інтегративно-культурний етапи, має гіпотетичний характер і є основою для проектування системи навчального процесу.

Розроблена лінгводидактична модель передбачає, що формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов відбувається в три етапи: лінгво-культурологічний (вивчення лексики, граматики, фонетики); культурно-ситуативний (формування діалогічного та монологічного мовлення у ситуаціях соціокультурної тематики), інтегративно-культурний (використання інформації, отриманої з автентичних текстів для формування всіх видів мовленнєвої діяльності з метою вживання у подальшій соціокультурній діяльності, інтеграція у

професійну діяльність, занурення у культуру країни, мова якої вивчається).

Перший етап – лінгво-культурологічний – було спрямовано на формування фонетичної, лексичної, граматичної компетенції: активізацію фонових знань учнів з культурологічної спрямованості навчання, а також на нівелювання труднощів фонетичного та лексико-граматичного характеру, що далі забезпечить повну концентрацію уваги на змісті автентичних текстів.

Метою другого етапу – культурно-ситуативного – був розвиток умінь відтворювати набуті знання в ситуаціях іншомовного спілкування в діалогічній та монологічній формах (культурознавчої та соціопобутової тематики), аудіюванні й письмі.

Третій етап – інтегративно-культурологічний – було орієнтовано на розвиток продуктивних умінь відтворювати отриману з автентичних текстів інформацію у навчальній та соціокультурній діяльності з аргументацією власної точки зору щодо виникаючих проблем з опорою на знання.

Розглянемо кожний етап детально. Виходячи з того, що для формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов необхідно навчитися читати тексти з автентичних джерел, відтворювати отриману з них культурологічну інформацію у діалогічному і монологічному мовленні, у ситуаціях соціокультурної спрямованості, метою першого етапу було оволодіння фонетичною, лексичною, граматичною компетенціями для подолання і зняття труднощів формальної сторони мовлення, які б гальмували процес навчання. Отже, першою метою лінгво-культурологічного етапу було формування фонетичної компетенції через опанування знаннями правил нормативної вимови звуків, слів, формування навичок сприймання та нормативного озвучення ізольованих лексичних одиниць та словосполучень з ними, а також лінгвістичних умінь сприйняття та нормативної вимови речень з

цими ж мовними одиницями. Фонетичні знання набувалися шляхом почергового озвучування слів, фонетичні навички формувалися шляхом прослуховування слів, що вивчалися, їх повторенням за носієм мови (програма електронного підручника в ізольованому вигляді і в словосполученнях). Якість набутих знань перевірялась шляхом диференціації і впізнання ізольованих фонетичних явищ, трансформації й підстановки фонетичних явищ, складання монологів і діалогів з теми заняття з використанням нових і засвоєних раніше фонетичних явищ.

Другою метою цього етапу було формування лексичної компетенції через надання знань сутності ізольованих лексичних одиниць, формування навичок сприйняття та відтворення цих же лексичних одиниць у словосполученнях та розвиток умінь читати речення й тексти з раніше вивченими лексичними одиницями. Набуття лексичних знань здійснювалося шляхом відтворення окремих лексичних одиниць рідною мовою при їх сприйнятті англійською (рецептивні знання) та англійською при їх сприйнятті рідною мовою (репродуктивні знання). Лексичні навички формувались шляхом запам'ятовування словосполучень і речень зі словами, що вивчалися, їх перекладу на рідну мову, продукування власних словосполучень і речень на основі доповнення та розширення наданих зразків, а також перекладу з іноземної на рідну і навпаки. Якість набутих знань перевірялась шляхом прямого і зворотнього перекладу окремих слів, заповнення пропусків у реченнях, знаходження відповідників, написання коротких монологів та діалогів з використанням нових мовних явищ.

Третя мета цього етапу спрямовувала на формування граматичної компетенції через надання знань з правил граматики, формування навичок сприйняття та відтворення граматичних структур, що вивчалися. Набуття граматичних знань відбувалося шляхом відтворення окремих граматичних одиниць рідною мовою при їх сприйнятті англійською (рецептивні знання) та англійською мовою при їх

сприйнятті рідною (репродуктивні знання). Формування граматичних навичок здійснювалося шляхом виділення в тексті граматичних структур, їх перекладу на рідну мову, продукування власних речень на основі доповнення та розширення наданих зразків, а також їх перекладу з іноземної на рідну і навпаки, структурами та лексичними одиницями, що вивчалися та їх продукування в процесі розширення, уточнення та доповнення інформації. Якість набутих знань перевірялась шляхом розпізнавання граматичних структур у реченні, перекладу речень, виконання лексико-граматичних текстів (альтернативні, перехресні, на заміну), написання коротких монологів та діалогів з використанням нових мовних явищ.

На цьому етапі значна увага приділялась зняттю лексико-граматичних труднощів при читанні, аудіюванні аутентичних текстів. Досягнення цієї мети передбачало: нормативну вимову окремих лексичних одиниць, нормативну вимову зв'язних за змістом лексичних одиниць на рівні словосполучення, речення, семантизація окремих лексичних одиниць, зв'язних за змістом лексико-граматичних одиниць на рівні словосполучення та речення.

Досягнення цілей цього етапу сприяло здійсненню наступного – культурно-ситуативного етапу, який було націлено на розвиток умінь відтворювати набутий знання в ситуаціях соціокультурного спілкування в діалогічній та монологічній формах.

Першою метою цього етапу є навчання спілкуванню на базі тематичних ситуацій. Для досягнення цієї мети розвиваються рецептивні передумовленнєві вміння через:

- 1) читання текстів, діалогів;
- 2) демонстрацію прочитаного у вигляді його переказу, діалогів, що складаються студентами на основі прочитаного змісту з додаванням реплік, які не вносять зміни до змісту. Тексти з культурознавчою тематикою та діалоги з соціокультурної тематики є засобами навчання.

Рівень розвитку цього вміння перевіряється за допомогою тестів на розуміння змісту прочитаного.

Для засвоєння цієї ж мети розвиваються репродуктивні передмовленнєві вміння через: 1) відтворення змісту прочитаних текстів; 2) виклад змісту тексту після аудіювання; 3) драматизацію змісту у вигляді монологів, діалогів. Це вміння розвивається з використанням таких засобів навчання як: питання, що деталізують слова та словосполучення, опори з наочності, що розкривають зміст прочитаних і прослуханих текстів і діалогів за соціокультурною тематикою.

Розвиток продуктивних передмовленнєвих умінь відбувається через складання діалогів та монологів за змістом з опорою на: а) деталізуючі питання, б) ключові питання, в) деталізуючі слова і словосполучення, г) ключові слова і словосполучення, д) на візуальні опори, які поступово розкривають зміст комунікації. Уміння такого рівня розвивається за допомогою різновидів наочності: відеороліки, фрагменти фільмів, постанов. Рівень розвитку цього вміння перевіряється тестами, які визначають якість мовної та мовленнєвої підготовки у продукуємих студентами діалогах та монологах.

Друга мета спрямована на навчання студентів усному спілкуванню на основі випадкових непередбачених обставин. Для досягнення цієї мети розвивається реально-мовленнєве вміння першого рівня складності. Воно складається з драматизації розмови на основі непередбаченого повідомлення, ситуації, що виникає, розмови і розвивається: 1) завдяки швидкій мовленнєвій реакції на мовленнєві стимули, що поступово ускладнюються; 2) продукування мовленнєвих стимулів, що поступово ускладнюються; 3) драматизацію переговорів, що виникають на основі різних обставин. Рівень розвитку цього вміння за допомогою тестів на адекватність мовленнєвої поведінки учасників діалогічного спілкування.

Наступне реально-мовленнєве вміння другого рівня складності реалізується через драматизацію розмови на основі повідомлення, що спонтанно виникає. Це вміння розвивається шляхом прослуховування повідомлення новини і драматизації відповідних розмов без попередньої підготовки. Рівень розвитку цього вміння оцінюється за допомогою тестів, що виявляють ступінь прояву реакції на сприйняту інформацію.

Реально-мовленнєві вміння третього рівня складності виявляється в драматизації розмови, що виникає при спонтанних побутових проблемах на соціокультурну тематику. Вміння цього рівня розвивається шляхом драматизації полілогів на основі сюжету побутової соціокультурної проблемної ситуації. Рівень розвитку цього вміння оцінюється за допомогою тестів, що перевіряють культуру мовлення комунікантів. Досягнення цього рівня у більшості учнів констатує можливість переходу до третього етапу навчання.

Інтегровано-культурологічний – третій етап – мав три мети навчання: 1) навчання студентів на основі розроблених спецкурсів «Літературне країнознавство», «Країнознавство», «Література Англії та США», «Практика УПМ англійської мови»; 2) навчання на основі самостійно введеної інформації до спецкурсів.

Для досягнення першої мети навчання у студентів розвиваються:

1) рецептивно-інтегративні вміння шляхом читання текстів з спецкурсів. Контроль їх розуміння здійснюється за допомогою тестів;

2) репродуктивно-інтегровані вміння – шляхом монологічного та діалогічного відтворення змісту набутих знань. Контроль рецептивно-інтегративних умінь здійснюється за допомогою тестів, що визначають адекватність реплік, відтворених учасниками полілога до змісту прочитаної інформації.

Для досягнення другої мети у студентів розвиваються такі вміння:

1. Аналітико-інтегровані вміння шляхом пошуку додаткової інформації у мережі Інтернет та її систематизація. Контроль розвитку

даного вміння здійснюється за допомогою тестів, що визначають смислову відповідність самостійно підбраного матеріалу з додаткових джерел тому, що вивчається.

2. Трансформаційно-інтегрованих умінь шляхом введення додаткової інформації в навчальні тексти і створення таким чином, вторинних інформаційно-розширених текстів. Контроль розвитку вміння здійснюється за допомогою тестів, які визначають кількість і змістову якість додатково введеної інформації.

3. Презентаційно-інтегровані вміння шляхом багато рольового відтворення змісту розроблених текстів, їх монологічного та діалогічного обговорення. Контроль розвитку даного вміння відбувається за допомогою тестів, які визначають адекватність мовленнєвої поведінки комунікантів змісту розширених текстів.

Для досягнення третьої мети навчання у студентів розвиваються:

1) інтерпретаційно-інтегровані вміння шляхом відтворення розширеної інформації в особистісній інтерпретації. Контроль розвитку цього вміння здійснюється за допомогою тестів, які визначають якість і кількість самостійних суджень по відношенню до вивченої розширеної інформації;

2) прогнозовано-інтегровані вміння шляхом драматизації розширеної інформації з прогнозуванням певних обставин для поглиблення значущості його змісту. Контроль розвитку даних умінь відбувається за допомогою тестів, які визначають кількість і якість висловлених ідей щодо вдосконалення предмета, що вивчається.

На кожному з етапів ми намагалися досягнути поставлених цілей та впровадити розроблену систему вправ для формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов, яка мала свої особливості на кожному з етапів. Представимо цю систему вправ у наступному параграфі [93].

3.2. Основні етапи формування субкультури майбутніх учителів англійської мови

Специфікою професійної субкультури майбутніх учителів іноземних мов є її формування у полілінгвальному та полікультурному середовищі, тому що при вивченні іноземної мови студенти вивчають іншу культуру і вчаться міжкультурному спілкуванню. У ході навчання в ЗВО студенти мають оволодіти вміннями міжкультурної компетенції, навчитися вести бесіду в рамках діалогу культур. Залучення студентів до діалогу культур є важливим з точки зору навчання і виховання, оскільки формування культурної людини відбувається завдяки діалогу рідної культури та культури іноземної. Вивчаючи іноземну культуру, студенти краще пізнають рідну культуру. Формування міжкультурної компетенції вчителя набуває додаткового значення як засобу виховання його особистості. Міжкультурна комунікація – це спілкування між представниками різних культур. Міжкультурна компетенція – це знання соціокультурного контексту використання іноземної мови та уміння спілкуватися в даному контексті [8].

Формування субкультури майбутніх учителів іноземної мови в умовах полілінгвального середовища відбувається в три етапи. На першому – лінгвокультурному етапі студент оволодіває культурними, історичними, суспільними реаліями, способами та особливостями їх номінації. Метою цього етапу є формування країнознавчих знань, усунення лінгвальних та предметних труднощів, сприйняття та продукування культурно маркованого мовлення (знань про об'єкти та поняття побуту, мистецтва, історії, устрою, традицій, звичаїв, компонентів невербальної поведінки, знання компонентів культури) [95].

Для реалізації мети першого етапу необхідно залучити вправи та завдання на формування країнознавчих знань – некомунікативні завдання:

Вправа 1. *Мета:* формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: *Прочитайте текст та запам'ятайте його зміст*

The Seven Natural Wonders of America

A. Death Valley (California)

Death Valley is a 250 km valley between two Californian mountain ranges. It is the hottest and the lowest place in the USA, and at one famous point – Badwater Basin – you arrive

at the lowest place in the western hemisphere (86 metres below sea level). Summer temperatures in Death Valley can reach 54 °C, and for several months of the year the average night-time temperature is over 27 °C. The valley received its English name in 1849 during the California Gold Rush. It was called Death Valley by prospectors and others who sought to cross the valley on their way to the gold fields.

B. Giant Redwood and Bristlecone Pine Trees (California)

General Sherman, a giant redwood tree in the Sequoia National Park measuring 84 metres

tall, is the largest plant in the world. It is also 3,000 years old, but it isn't the

oldest tree in the world! All trees are long-lived and highly resilient to harsh weather and bad soils.

C. The Grand Canyon (Arizona) The Grand Canyon, eroded over thousands of years by the Colorado River and its tributaries, is 400 km long. It is 2,000 metres deep at its deepest point and 30 km wide at its widest point. It is one of the most important geological sites in the world (some of the rocks are over 1,800 million years old) and it is home to a great diversity of wildlife.

D. Old Faithful (Idaho)

Much of the Yellowstone National Park (which extends into Idaho, Montana and Wyoming) is volcanic rock, and there are over 10,000 geysers and hot springs in the park – the biggest concentration in the world. The most famous geyser, called Old Faithful, erupts about every 75 minutes. The eruptions last for 1-5 minutes, and shoot hot water up to 50 metres in the air.

E. The Great Lakes (Michigan, Wisconsin, Minnesota and Ontario, Canada)

The Great Lakes (Lakes Superior, Michigan, Huron, Erie and Ontario) form the largest system of fresh water on earth, containing 18% of the world's supply. Lake Superior is the largest and the

deepest. It has the largest surface area of any freshwater lake in the world (81,000 sq. km) and holds enough water to cover the entire continents of North and South America with a third of a metre of water.

F. Glacier Bay (Alaska)

Glacier Bay is a wilderness of mountains, glaciers, estuaries, beaches and lakes which was covered by ice only 200 years ago.

The glaciers of Glacier Bay are still retreating, revealing new landscapes every few years. Glacier Bay is now a nature reserve and is used extensively for scientific research.

G. Niagara Falls (New York State and Ontario, Canada)

The Niagara Falls are formed where the Niagara River flows between Lake Erie and Lake Ontario. There are two main waterfalls: the Horseshoe Falls in Canada and the American Falls in the USA. The falls are 55 metres high, and 160,000 cubic metres of water flows over them every minute.

Вправа 2. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Вставте, де необхідно, прийменники:

- 1) valley ____ two Californian mountains
- 2) ____ sea level
- 3) temperature _____ Death Valley can reach
- 4) to receive the name _____ the California Gold Rush
- 5) to be highly resilient _____ harsh weather and bad soils
- 6) to erupt _____ every 75 minutes

7) to last _____ 1-5 minutes

Вправа 3. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Дайте відповіді на запитання: *Яке з див АМЕРИКИ...*

_____ are partly in Canada?

_____ are further north than Canada?

_____ are in California?

_____ consist entirely of water?

_____ the lowest place in the USA?

_____ the hottest and the lowest place in the USA

_____ is volcanic rock?

_____ holds enough water to cover the entire continents of North and South America with a third of a metre of water?

_____ has long-lived trees?

Вправа 4. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Завершити речення відповідними словами, що презентують види захворювань:

Diarrhea Slight Fever Mosquito Bites Tooth Injuries
 Respiratory Infections Muscle Aches Skin Infections Blisters
 Bladder Infection Jet Lag Ear Pressure Malaria

1. _____ commonly develop on the feet. People are familiar with _____ from wearing uncomfortable shoes for too long.
2. _____ is a mosquito-borne infectious disease affecting humans. _____ causes symptoms that typically include fever, tiredness, vomiting, and headaches.
3. Tourists visiting foreign countries with warm climates and poor sanitation can acquire _____ by eating contaminated foods such as fruits, vegetables, seafood, raw meat, water, and ice cubes.
4. _____ are extremely common. Almost everybody has experienced discomfort in their _____ at some point. Because there is _____ tissue in nearly all parts of the body, this type of pain can be felt practically anywhere.
5. _____ refers to trauma (injury) to the teeth and nearby soft tissues such as the lips, tongue, etc.
6. _____ is an infection that may interfere with normal breathing. It can affect your upper _____ system. Symptoms can include: runny nose, _____, _____, _____.
7. _____ often begin as small, red bumps that slowly increase in size.
8. _____ is most often caused by a bacterial infection within the bladder. In people with weakened immune systems, yeast can cause _____ as well.

9. To treat _____, wash them with soap and warm water. When you scratch a _____, this causes the skin to become even more inflamed.
10. _____ is a feeling of tiredness that a person gets after travelling a long distance through different time zones by plane.

Рецептивно-репродуктивні лексичні некомунікативні вправи на формування навичок номінації соціокультурних понять:

Вправа 1. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Знайдіть помилки у тексті:

A place worth visiting

St Fagans is one of Europe's leading open-air museums and Wales's more popular heritage attraction and admission is free! Open for the public since 1 November 1948, the museum stands in the grounds of the magnificent St Fagans Castle and gardens, a late 16th-century manor house donated to the people of Wales with the Earl of Plymouth.

For 1948 over forty original buildings from different historical periods has been re-erected in the 100-acre parkland, among them houses, a farm, a school, a chapel and a splendid Workmen's Institute.

Traditional crafts and activities bring St Fagans life, in workshops where craftsmen still demonstrate their traditional skills. Visitors gain an insight into the rich heritage and culture about Wales, and the Welsh language can be heard in daily use amongst craftsmen and interpreters.

Through the year, St. Fagans comes to life - literally - as traditional

festivals, music and dance events is celebrated. St Fagans explores all aspects of what people in Wales have lived, worked and spent his leisure time. Like generations of visitors, you will be inspired by its celebration of Welsh traditions and lifestyles.

Beautiful garden displays surrounding the Castle including an Italian Garden (laid out in 1902, restored in 2003) and thyme garden, while there is many features original to the site. Fish ponds, fountains, a mulberry grove, vinery and an exquisite rosery add depth and colour for the Museum's grounds.

Вправа 2. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами(англійською мовою).

Режим виконання: самостійно,

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Прочитайте текст та заповніть пропуски словами, які подані великими літерами на відповідних строках

(за необхідності змінюйте лексеми за частинами мови)

Some people say that Oxford is the most ... city in ATTRACTT
 England. Whether this is honest or not, it is certainly worth a
 visit. It is also ideal for a day travel from London, as there are REGULARIZ
 ... trains and buses at fifteen-minute breaks which only take
 about an hour to get there. You should let plenty of time to
 visit Oxford's unique and ... range of historic attractions. VARY
 What is probably of most curiosity to the visitors is the ... FAME

University with its different colleges. You can look round several of these elegant ... buildings in a day, as the majority of them are under walking ... of one another. Many of the oldest and most ... colleges are centrally located, and most are open to ... in the afternoon. It is a good idea to check before visiting, yet, as opening days and times vary.

Вправа 3. *Мета:* формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: **Визначте чи вірне твердження у поданих реченнях**(true (T) or false (F)):

1. Death Valley is a valley on the eastern shores of the USA. _____
2. It is the coldest and the lowest place in the USA. _____
3. The valley received its English name in 1849 during the California Gold Rush. _____
4. It was called Gold Valley by prospectors and others who sought to cross the valley on their way to the gold fields. _____
5. General Sherman, a giant redwood tree in the Sequoia National Park measuring 84 metres tall, is the oldest tree in the world. _____
6. All trees of the Sequoia National Park are long-lived and highly resilient to harsh weather and bad soils. _____
7. The Grand Canyon is situated near Glacier Bay. _____
8. Much of the Yellowstone National Park is volcanic rock, the biggest concentration of geysers in the world. _____
9. The Great Lakes is a system of 5 lakes. _____

10. Michigan is the largest and the deepest lake. _____
11. The glaciers of Glacier Bay are still retreating, revealing new landscapes every few years. _____
12. The Niagara Falls are formed where the Niagara River flows between two mountain systems. _____

Вправа 4. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Заповніть кожний із запропонованих текстів назвами 9 традиційних регіонів Англії, відповідно до змісту:

1. _____ has a low population density; with rapid industrialization in cities such as Norwich and Bacton, however, this pattern is changing. Cambridge is home to one of the world's foremost universities; Newmarket, in Suffolk, is a world-famous centre for horse racing.
2. _____ contains the last Celtic stronghold in England, Cornwall, where a Celtic language was spoken until the 18th century.
3. _____ is more densely populated than any other part of England. A mixture of lowlands and chains of small hills. To the far north west are the Cotswold Hills, while the Chilterns extend from Oxfordshire across Buckinghamshire into Hertfordshire.

4. Around five million people live in the _____ region. It covers most of the traditional county of Yorkshire, along with the part of northern Lincolnshire that was previously in Humberside.
5. _____ are less coherent as a region, taking in the manufacturing centres of Northampton, Leicester, Nottingham, and Derby.
6. _____, chronically wet and murky, comprises the geographic counties of Cumbria, Lancashire, and Cheshire and the metropolitan counties of Greater Manchester and Merseyside (including Liverpool). This region's declining cotton-textile industry is rapidly being replaced by diversified manufacturing.
7. _____ is a region of England which forms the administrative boundaries of London, as well as a county for the purposes of the lieutenancies.
8. _____ region, comprising the historic counties of Herefordshire, Worcestershire, Shropshire, Staffordshire, and Warwickshire, has given its name to the metropolitan county, which includes the cities of Birmingham and Coventry and the Black Country.
9. _____, chronically wet and murky, comprises the geographic counties of Cumbria, Lancashire, and Cheshire and the metropolitan counties of Greater Manchester and Merseyside (including Liverpool). This region's declining cotton-textile industry is rapidly being replaced by diversified manufacturing.

Вправа 5. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: **Знайдіть помилки у тексті та виправляйте їх.**

1. Delaware State was named after King George II of Great Britain.
2. The eights state was joined to the Union in 1788 is Kentucky.
3. New Jerseyhas been known as the Keystone State since 1802.
4. The capital of Vermont is Columbia, while its largest city is Charleston.
5. New York is nicknamed "The Empire State" for Empire State Building.
6. The official nickname for North Carolina is The Palmetto State.
7. The symbol of Vermont is Bluegrass music.
8. New York's state flag features the state seal with the frigate Raleigh surrounded by laurel leaves and ten stars against a field of blue.
9. Among North Carolina's occasional nicknames are Old Line State, the Free State, and the Chesapeake Bay State.
10. The flag of Rhode Island has a deep blue field with a circle of white in the center on both sides of the flag.

Вправа 6. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: **Ідентифікуйте соціокультурні поняття та реалії**

WALES

- ✓ In 1959, the Queen made the Red Dragon on green and white, the official Welsh flag.
- ✓ The leek is a vegetable, Welshmen wore it in battles.
- ✓ The daffodil is a yellow spring flower.
- ✓ The Prince of Wales is always the first son of the royal family.
- ✓ St. David is a patron saint of Wales, his flag with a yellow cross on black background is a symbol of Wales too.

SCOTLAND

- ✓ The national musical instrument of the Scots is the bagpipe.
- ✓ The national flower of the Scots is the purple thistle.
- ✓ The Lion Rampant, a red standing lion, is the symbol of the Scottish monarch.
- ✓ Scotsmen wear kilts and the plaid cloth that kilts are made from is the tartan.
- ✓ The Scottish Crown Jewels, known as the Honours of Scotland, are the oldest regalia in the British Isles.

NORTHERN IRELAND

- ✓ The Red Hand of Ulster is the official seal of the O'Neill family. Today it is the official Arms of Northern Ireland.
- ✓ St. Patrick, the patron saint of Ireland illustrated the Holy Trinity with a shamrock.

- ✓ The Ulster banner, the former flag of Northern Ireland was in use from 1953-1972.
- ✓ The Cross of St Patrick, patron saint of Ireland, is a red saltire on a white field.

ENGLAND

- ✓ The historic Flag of St. George became England's official flag in 1278. The flag is dominated by an upright, deep-red cross.
- ✓ The red rose symbolises the end of the Wars of the Roses. It is the national flower of England.
- ✓ The "Three Lions" is the unofficial crest of England and was first used by Richard the Lionheart.

Вправа 7. Мета: формування лексичних навичок (навичок найменування соціокультурних понять та реалій).

Тип вправи: некомунікативна рецептивна інформаційна лексична вправа.

Вид вправи: вправа на встановлення відповідності між об'єктами культури та їхніми назвами (англійською мовою).

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний, самоконтроль.

Інструкція: Згідно опису здогадайтесь, які частини Об'єднаного королівства представлені у поданому тексті.

1. It has long comprised several distinct regions, each different in dialect, economy, religion, and disposition
2. While agriculture historically played an important part in the economy of it, its significance has declined greatly over recent decades.

3. It is traditionally divided into three topographic areas: the Highlands in the north, the Midland Valley (Central Lowlands), and the Southern Uplands.

4. It is bounded by the Dee estuary and Liverpool Bay to the north, the Irish Sea to the west, the Severn estuary and the Bristol Channel to the south, and England to the east.

5. It remains a small but open economy and accounts for about 5 percent of the United Kingdom's export revenue.

6. Five of the six historic counties—Antrim, Down, Armagh, Tyrone, and Londonderry—meet at the lake, and each has a highland region on the saucer's rim.

7. Southeast of Glen Mor are the Grampian Mountains (also shaped by glaciation), though there are intrusions such as the granitic masses of the Cairngorm Mountains.

8. In the 1990s the government redrew and renamed some regions and established government development agencies for each.

9. Other significant principal cities include Glasgow, Dundee, Aberdeen, and Perth, all centres for industry, transportation, and commerce.

10. It has higher proportions of employment in agriculture and forestry, manufacturing, and government, and it provides concomitantly fewer jobs in financial and business services.

Некомунікативні завдання на формування країнознавчих знань спрямовані на розширення інформаційного поля студентів, формування уявлень про об'єкти матеріальної культури, історичні явища, події, жести, які використовують в англійськомовних країнах [59].

Рецептивно-репродуктивні лексичні некомунікативні вправи спрямовані на формування навичок номінувати соціокультурні поняття та реалії.

Для реалізації першого етапу формування субкультури майбутніх учителів мають застосовуватися стратегії оптимізації співпраці студентів, стратегії активізації пізнавальної самостійності студентів (генерація ідей, знаходження необхідної інформації), потужної аргументації, запам'ятовування.

На другому, культурологічно-ситуативному, етапі формування субкультури майбутніх учителів-філологів відбувається формування рецептивних та продуктивних умінь культурно маркованого мовлення (інтерпретувати, продукувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови в умовних культурно маркованих ситуаціях) [74]. На реалізацію мети цього етапу спрямовані такі види вправ:

Рецептивно-аналітичні вправи на читання:

Вправа 1. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча вправа на читання.

Вид вправи: вправа на читання та розуміння змісту, теми, деталей тексту соціокультурного характеру.

Режим виконання: самостійно; у форматі дискусії обговорюють зміст, мікротеми, деталі тексту соціокультурного характеру.

Контроль: поточний, контроль з боку викладача.

Інструкція: Прочитайте текст та обговоріть його зміст у групі

Film Genres

Film genres are various forms or identifiable types, categories, classifications or groups of films that are recurring and have similar, familiar or instantly-recognizable patterns, syntax, filmic techniques or conventions - that include one or more of the following: themes, mood, period, plot, central narrative events, styles, structures, situations, recurring icons, stock characters (or characterizations), and stars. Many films are considered hybrids– they straddle several film genres.

- Action film is a film genre in which one or more heroes are thrust into a series of challenges that typically include physical feats, extended fight scenes, violence, and frantic chases. Action films tend to feature a resourceful character struggling against incredible odds, which include life-threatening situations, a villain or a pursuit, which generally concludes in victory for the hero.

- Advancements in computer-generated imagery (CGI) have made it cheaper and easier to create action sequences and other visual effects that required the efforts of professional stunt crews in the past. However, reactions to action films containing significant amounts of CGI have been mixed as films that use computer animations to create unrealistic, highly unbelievable events are often met with criticism. While action has long been a recurring component in films, the "action film" genre began to develop in the 1970s along with the increase of stunts and special effects. The genre is closely associated with the thriller and adventure film genres, and it may also contain elements of spy fiction and espionage.

- Adventure films are a genre of film. Unlike action films, they often use their action scenes preferably to display and explore exotic locations in an energetic way.

- The subgenres of adventure films include, swashbuckler film, disaster films, and historical dramas- which is similar to the epic film genre.

- Main plot elements include quests for lost continents, a jungle, mountain, island, urban and/or desert settings, characters going on a treasure hunts and heroic journeys for the unknown. Adventure films are mostly set in a period background and may include adapted stories of historical or fictional adventure heroes within the historical context. Kings, battles, rebellion or piracy are commonly seen in adventure films. Adventure films may also be combined with other movie genres such as science fiction, fantasy and sometimes war films.

- The animated documentary is a genre of film which combines animation and documentary. This genre should not be confused with documentaries about movie and TV animation history that feature excerpts.

- The first recognized example of this genre is Winsor McCay's 12-minute-long film *The Sinking of the Lusitania* (1918), which uses animation to portray the 1915 sinking of RMS *Lusitania* after it was struck by two torpedoes fired from a German U-boat; an event of which no recorded film footage is known to exist. Since the 1920s, animation has been used in educational and social guidance films, and has often been used to illustrate abstract concepts in mainly live-action examples of these genres. Early examples of fully animated educational films are *The Einstein Theory of Relativity* (1923) and *Evolution* (1925) by Max and Dave Fleischer. Walt Disney used it in films such as *Victory Through Air Power* (1943), *How to Catch a Cold* (1951) and *Our Friend the Atom* (1957).

- A cartoon is a form of two-dimensional illustrated visual art. While the specific definition has changed over time, modern usage refers to a typically non-realistic or semi-realistic drawing or painting intended for satire, caricature, or humor, or to the artistic style of such works. An artist who creates cartoons is called a cartoonist.

- The concept originated in the Middle Ages and first described a preparatory drawing for a piece of art, such as a painting, fresco, tapestry, or stained glass window. In the 19th century, it came to refer to humorous illustrations in magazines and newspapers, and after the early 20th century, it referred to comic strips and animated films.

- A dance film is a film in which dance is a central theme of the story. In such films, the creation of choreography typically exists only in film or video. At its best, dance films use filming and editing techniques to create twists in the plotline, multiple layers of reality, and emotional or psychological depth. Dance film is also known as the cinematic interpretation of existing dance works, originally created for live performance. When existing dance works

are modified for the purposes of filming this can involve a wide variety of film techniques.

- A documentary film is a nonfictional motion picture intended to document some aspect of reality, primarily for the purposes of instruction or maintaining a historical record. Such films were originally shot on film stock – the only medium available – but now include video and digital productions that can be either direct-to-video, made into a TV show or released for screening in cinemas. "Documentary" has been described as a "filmmaking practice, a cinematic tradition, and mode of audience reception" that is continually evolving and is without clear boundaries.

- In the context of film, television, and radio, drama is a genre of narrative fiction (or semi-fiction) intended to be more serious than humorous in tone, focusing on in-depth development of realistic characters who must deal with realistic emotional struggles. A drama is commonly considered the opposite of a comedy, but may also be considered separate from other works of some broad genre, such as a fantasy. To distinguish drama as a genre of fiction from the use of the same word to mean the general storytelling mode of live performance, the word drama is often included as part of a phrase to specify its meaning. For instance, in the sense of a television genre, more common specific terms are a drama show, drama series, or television drama in the United States; dramatic programming in the United Kingdom; or teledrama in Sri Lanka. In the sense of a film genre, the common term is adrama film. Dramatic themes such as alcoholism, child abuse, coming of age, drug addiction, emotion, hope, infidelity, moral dilemmas, racial prejudice, religious intolerance, sexuality, poverty, class divisions, violence against women and corruption put characters in conflict with themselves, others, society, or even natural phenomena. Drama is one of the broadest movie genres and includes subgenres such as romantic drama, war films, sport films, period drama, courtroom drama and crime.

- Fantasy films are films that belong to the fantasy genre with fantastic themes, usually involving magic, supernatural events, mythology, folklore, or exotic fantasy worlds. The genre is considered a form of speculative fiction alongside science fiction films and horror films, although the genres do overlap. Fantasy films often have an element of magic, myth, wonder, escapism, and the extraordinary.

- A melodrama is a dramatic or literary work in which the plot, which is typically sensational and designed to appeal strongly to the emotions, takes precedence over detailed characterization. Characters are often simply drawn, and may appear stereotyped. Because of the long timeframe in which the style has existed, and the variety of formats used, it is difficult to give a precise definition.

- Horror is a film genre seeking to elicit a negative emotional reaction from viewers by playing on the audience's primal fears. Inspired by literature from authors like Edgar Allan Poe, Bram Stoker, and Mary Shelley, horror films have existed for more than a century.

- The macabre and the supernatural are frequent themes, and may overlap with the fantasy, supernatural fiction and thriller genres. Horror films often deal with viewers' nightmares, fears, revulsions and terror of the unknown. Plots within the horror genre often involve the intrusion of an evil force, event, or personage into the everyday world. Prevalent elements include ghosts, extraterrestrials, vampires, werewolves, demons, gore, torture, vicious animals, evil witches, monsters, zombies, cannibals, psychopaths, and serial killers.

Mystery film is a genre of film that revolves around the solution of a problem or a crime. It focuses on the efforts of the detective, private investigator or amateur sleuth to solve the mysterious circumstances of an issue by means of clues, investigation, and clever deduction.

- The musical film is a film genre in which songs sung by the characters are interwoven into the narrative, sometimes accompanied by dancing. The

songs usually advance the plot or develop the film's characters, though in some cases they serve merely as breaks in the storyline, often as elaborate "production numbers".

- Science fiction film is a film genre that uses science fiction: speculative, fictional science-based depictions of phenomena that are not fully accepted by mainstream science, such as extraterrestrial life forms, alien worlds, extrasensory perception and time travel, along with futuristic elements such as space craft, robots, cyborgs, interstellar space traveler other technologies. Science fiction films have often been used to focus on political or social issues, and to explore philosophical issues like the human condition. In many cases, tropes derived from written science fiction may be used by filmmakers ignorant of or at best indifferent to the standards of scientific plausibility and plot logic to which written science fiction is traditionally held.

- Comedy is a genre of film in which the main emphasis is on humor. These films are designed to make the audience laugh through amusement and most often work by exaggerating characteristics for humorous effect. Films in this style traditionally have a happy ending (the black comedy being an exception).

Вправа 2. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча вправа на читання.

Вид вправи: вправа на читання та розуміння змісту, теми, деталей тексту соціокультурного характеру.

Режим виконання: самостійно;

Контроль: поточний, контроль з боку викладача.

Інструкція: Поясніть значення слів за змістом прочитаного тексту

CGI, subgenre, guidance film, two-dimensional, tapestry, performance, macabre, speculative fiction, pending threat, reminiscent, slapstick, comedy, straddle.

Вправа 3. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча вправа на читання.

Вид вправи: вправа на читання та розуміння змісту, теми, деталей тексту соціокультурного характеру.

Режим виконання: самостійно.

Контроль: поточний, контроль з боку викладача.

Інструкція: Заповніть пропуски у реченнях за змістом тексту:

1. Many films are considered _____ – they straddle several film genres.
2. The _____ genre began to develop in the 1970s along with the increase of stunts and special effects.
3. The first recognized example of this genre is _____ film The Sinking of the Lusitania.
4. Since the 1920s, animation has been used in _____ and social guidance films.
5. The concept originated in _____ and first described a preparatory drawing for a piece of art.
6. In such films, the creation of _____ typically exists only in film or video.
7. “Documentary” has been described as a “filmmaking practice, a _____ tradition, and mode of _____ reception” that is continually evolving and is without clear _____.
8. Drama is a genre of narrative fiction focusing on _____ development of realistic characters who must deal with realistic emotional _____.
9. Because of the long _____ in which the style has existed, and the variety of formats used, it is difficult to give a precise _____.

10. Plots within the horror genre often involve the _____ of an evil force, event, or personage into the _____ world.
11. It focuses on the efforts of the detective, private investigator or _____ sleuth to solve the _____ circumstances.
12. The biggest difference between film and stage musicals is the use of _____ background scenery and locations that would be _____ in a theatre.

Вправа 4. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча вправа на читання.

Вид вправи: вправа на читання та розуміння змісту, теми, деталей тексту соціокультурного характеру.

Режим виконання: самостійно.

Контроль: поточний, контроль з боку викладача.

Інструкція: Виберіть з наведеного опису відповідний жанр кіно

1. A genre themes of which are such as alcoholism, child abuse, moral dilemmas, racial prejudice, poverty, class divisions, that put characters in conflict with themselves, others, society, or even natural phenomena:
 - a) a fantasy film;
 - b) a drama;
 - c) a horror film.
2. A genre that uses typically non-realistic or semi-realistic drawing or painting, is intended for satire, caricature, or humor:
 - a) a comedy;
 - b) an action film;
 - c) a cartoon.
3. In such films, the creation of choreography typically exists only in film or video:
 - a) a musical film;
 - b) a dance film;

- c) an animated documentary.
4. A dramatic or literary work in which the plot, which is typically sensational and designed to appeal strongly to the emotions:
- a) a melodrama;
 - b) an adventure film;
 - c) a cartoon.
5. A genre of film that revolves around the solution of a problem or a crime; suspense is often maintained as an important plot element:
- a) a documentary film;
 - b) a mystery film;
 - c) a drama.
6. A genre which includes life-threatening situations, a villain, or a pursuit, which generally concludes in victory for the hero; it's closely associated with the thriller and may also contain elements of spy fiction and espionage:
- a) an adventure film;
 - b) a dance film;
 - c) an action film.
7. Films of this genre traditionally have a happy ending ; some of the very first silent movies were of this genre:
- a) a comedy;
 - b) a cartoon;
 - c) a drama.
8. A film about extraterrestrial life forms, alien worlds, extrasensory perception and time travel, along with futuristic elements such as spacecraft, robots, cyborgs, interstellar space travel or other technologies:
- a) an adventure film;
 - b) a mystery film;
 - c) a science fiction film.

9. Main plot elements of this genre include quests for lost continents, a jungle, mountain, island, urban and / or desert settings, characters going on a treasure hunts and heroic journeys for the unknown:

- a) an adventure film;
- b) an action film;
- c) a fantasy film.

10. Plots within this genre often involve the intrusion of an evil force, event, or personage into the everyday world; a genre often deals with viewers' nightmares, fears, revulsions and terror of the unknown:

- a) an action film;
- b) a horror film;
- c) a musical film.

11. Films of this genre usually involve magic, supernatural events, mythology, folklore, or exotic fantasy worlds; have an element of wonder, escapism, and the extraordinary:

- a) a comedy;
- b) a horror film;
- c) a fantasy film

12. A nonfictional motion picture of this genre intended to document some aspect of reality, primarily for the purposes of instruction or maintaining a historical record:

- a) a documentary film;
- b) an animated documentary;
- c) a science fiction film.

Рецептивні умовно-комунікативні та комунікативні вправи в монологічному мовленні:

Вправа 1. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку монологу.

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний

Інструкція: Поміркуйте та дайте відповідь:

- How can humans pose danger to natural object?

What are the most-visited attractions in your country (natural or man-made)? Are they being damaged by tourism? Is anything being done to preserve them?

Вправа 2. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку монологу

Режим виконання: самостійно

Контроль: поточний

Інструкція: За критеріями, що подані в таблиці, складіть розповідь про ваш улюблений фільм:

CONTRASTING TYPES OF FILMS		
Basis in Reality	Non-Fictional (or <u>documentary</u>), or <u>biopics</u> ; also Reality Films (or Movies) - derived from Reality TV	Fictional Film (Narrative Film); Docu-Fiction or Docu-Dramas (part fiction, part documentary) or Semi-documentaries
Length	Feature-lengthfilms	Shorts, anthology films (films with two or more discrete stories), or <u>serials</u>
Audio	Silents	Talkies

Quality and Funding	'A' (or first-run) pictures; mainstream (big-budget Hollywood) studio films, sometimes blockbusters; professionally-made films	'B' pictures (and lower), also called B-movies, or even Z-movies; independent, <i>avant-garde</i> or experimental-underground films (usually low-budget), or art-house films; amateur films
Visual Presentation	Regular 2-D	3-D or Stereoscopic
Color	Black and white or monochrome	Color
Viewing Format	Widescreen	'Pan and Scan' formats
Type	<u>Animated</u> films	Live-action (or un-animated) films
Language	Domestic films	Foreign-language films (subtitled or dubbed)
Originality	Original version	Prequels, sequels, re-releases and remakes
Rating	Rated films - regarding the degree of violence, profanity, or sexual situations within the film	Unrated films
Purpose	Message Pictures (usually serious) or Propagandistic Films	Purely for Entertainment Pictures

Рецептивно-аналітичні вправи на аудіювання та перегляд відеосюжету:

Вправа 1. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча комунікативна вправа на аудіювання.

Вид вправи: вправа на аудіювання, перегляд відеосюжетів, інтерпретацію вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Режим виконання:самостійно (студенти переглядають відеосюжет); у форматі дискусії обговорюють специфіку вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Контроль: поточний, взаємоконтроль.

Інструкція:*Прослухайте текст та надайте запитання за змістом:*

Popular Films Based on the Literature

“The Great Gatsby” is a 2013 Hollywood epic romantic drama film based on F. Scott Fitzgerald's 1925 novel of the same name. The film was co-written and directed by Baz Luhrmann, and stars Leonardo DiCaprio as the eponymous Jay Gatsby, with Tobey Maguire, Carey Mulligan, Joel Edgerton, and Elizabeth Debicki in supporting roles. Production began in 2011 and took place in Australia, with AU\$105 million budget. The film follows the life and times of millionaire Jay Gatsby and his neighbor Nick (Maguire), who recounts his encounter with Gatsby at the height of the Roaring Twenties. The

film was originally going to be released to theaters on December 25, 2012 but was moved to May 10, 2013, to accommodate the film being shown in 3D.

“**Cloud Atlas**” is a 2012 independent German-American science fiction film written and directed by Lana Wachowski, Tom Tykwer and Lilly Wachowski. Adapted from the 2004 novel of the same name by David Mitchell, the film has multiple plots set across six different eras, which Mitchell described as "a sort of pointillist mosaic." The official synopsis describes it as "an exploration of how the actions of individual lives impact one another in the past, present and future, as one soul is shaped from a killer into a hero, and an act of kindness ripples across centuries to inspire a revolution." Tom Hanks, Halle Berry, and Jim Broadbent lead an ensemble cast. It premiered on 8 September 2012 at the 37th Toronto International Film Festival and was released on 26 October 2012 in conventional and IMAX cinemas.

“**The Woman in Black**” is a 2012 British supernatural horror film directed by James Watkins and written by Jane Goldman. It's the second adaptation of Susan Hill's 1983 novel of the same name, which was previously filmed in 1989. Produced by Hammer Film Productions, the film stars Daniel Radcliffe, Ciarán Hinds, Janet McTeer, Sophie Stuckey, and Liz White.

The film was released in the United States and Canada on 3 February 2012 to generally positive reviews, and was released in the United Kingdom on 10 February 2012.

Вправа 2. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча комунікативна вправа на аудіювання.

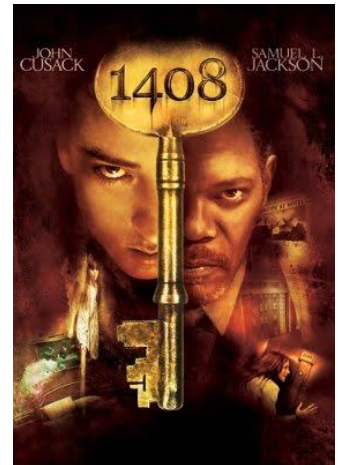
Вид вправи: вправа на перегляд відеосюжетів, інтерпретацію вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Режим виконання:самостійно (студенти переглядають відеосюжет); у форматі дискусії обговорюють специфіку вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Контроль: поточний, взаємоконтроль.

Інструкція:*Перегляньте сюжет цього фільму та визначте особливості вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їх соціальних ролей:*

“1408” is a 2007 American psychological horror film based on Stephen King's 1999 short story of the same name. It is directed by Swedish director Mikael Håfström and stars John Cusack, Samuel L. Jackson, Mary McCormack, Tony Shalhoub, Len Cariou, Isiah Whitlock, Jr., and Jasmine Jessica Anthony. The film was released in the United States on June 22, 2007, although July 13 is mentioned as the release date on the website.

“**Stardust**” is a 2007 romantic fantasy adventure film from Paramount Pictures, directed by Matthew Vaughn. The film is based on Neil Gaiman's novel Stardust and stars an ensemble cast including Charlie Cox, Ben Barnes, Michelle Pfeiffer, Claire Danes, Sienna Miller, Mark Strong, Jason Flemyng, Rupert Everett, Ricky Gervais, David Walliams, Nathaniel Parker, Peter O'Toole, David Kelly, Robert De Niro, Julian Rhind-Tutt, Mark Heap and Henry Cavill. Narration is by Ian McKellen. The film was released to positive reviews and grossed \$135.6 million on a \$88.5 million budget. In 2008, it won the Hugo Award for Best

Dramatic Presentation, Long Form. Stardust was released on DVD, Blu-ray and HD DVD on December 18, 2007 by Paramount Home Entertainment.

Вправа 3. Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча комунікативна вправа на аудіювання.

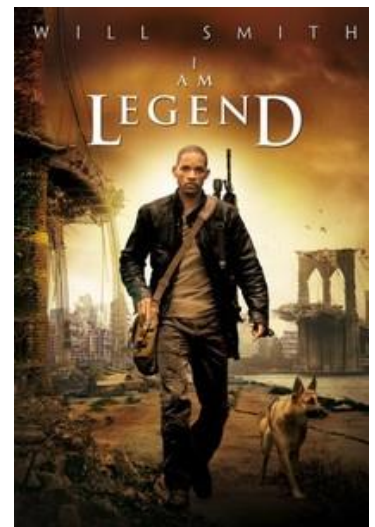
Вид вправи: вправа на перегляд відеосюжетів, інтерпретацію вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Режим виконання:самостійно (студенти переглядають відеосюжет); у форматі дискусії обговорюють специфіку вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Контроль: поточний, взаємоконтроль.

Інструкція:*Перегляньте відеосюжет фільму і визначте за вербальною й невербальною поведінкою соціальну приналежність людини, її місце проживання, походження, етнічну приналежність, рід занять:*

“I Am Legend” is a 2007 American post-apocalyptic film directed by Francis Lawrence and starring Will Smith, who plays US Army virologist Robert Neville. Warner Bros. began developing «I Am Legend» in 1994, and various actors and directors were attached to the project, though production was delayed due to budgetary concerns related to the script. Production began in 2006 in New York City, filming mainly on location in the city, including a \$5 million scene at the Brooklyn Bridge. It is the third feature-film adaptation of Richard Matheson's 1954 «I

Am Legend» novel, following 1964's «The Last Man on Earth» and 1971's «The Omega Man».

“**Sherlock Holmes**” is a 2009 action mystery film based on the character of the same name created by Sir Arthur Conan Doyle. The film was directed by Guy Ritchie and produced by Joel Silver, Lionel Wigram, Susan Downey and Dan Lin. The screenplay by Michael Robert Johnson, Anthony Peckham and Simon Kinberg was developed from a story by Lionel Wigram and Michael Robert Johnson. Robert Downey, Jr. and Jude Law portray Sherlock Holmes and Dr. John Watson respectively. In the film, set in 1891, eccentric detective Holmes and his companion Watson are hired by a secret society to foil a mysticist's plot to expand the British Empire by seemingly supernatural means. Rachel McAdams stars as their former adversary Irene Adler and Mark Strong portrays villain Lord Henry Blackwood. The film went on general release in the United States on 25 December 2009, and on 26 December 2009 in the UK, Ireland, the Pacific and the Atlantic.

Вправа 4.Мета: формування рецептивних умінь інтерпретувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови.

Тип вправи: рецептивно-аналітична виконавча комунікативна вправа на аудіювання.

Вид вправи: вправа на перегляд відеосюжетів, інтерпретацію вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Режим виконання:самостійно (студенти переглядають відеосюжет); у форматі дискусії обговорюють специфіку вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їхніх соціальних ролей.

Контроль: поточний, взаємоконтроль.

Інструкція:*Перегляньте відеосюжет фільму і визначте комунікативну культуру мовця (під час розпочинання розмови,*

втручання в розмову, призупинення розмови, небажання спілкуватися)

“Perfume: The Story of a Murderer” is a 2006 German fantasy thriller film directed by Tom Tykwer and starring Ben Whishaw, Alan Rickman, Rachel Hurd-Wood, and Dustin Hoffman. Tykwer, with Johnny Klimek and Reinhold Heil, also composed the music. The screenplay by Tykwer, Andrew Birkin, and Bernd Eichinger is based on Patrick Süskind's 1985 novel «Perfume». Set in 18th century France, the film tells the story of Jean-Baptiste Grenouille (Whishaw), an olfactory genius, and his homicidal quest for the perfect scent. Producer Eichinger bought the film rights to Süskind's novel in 2000 and began writing the screenplay together with Birkin. Tykwer was selected as the director and joined the two in developing the screenplay in 2003. Principal photography began on July 12, 2005 and concluded on October 16, 2005; filming took place in Spain, Germany, and France. The film was made on a budget of €50 million (est. \$60 million), making it one of the most expensive German films.

“The Mortal Instruments: City of Bones” is a 2013 Canadian-German action-adventure science fantasy film based on the first book of «The Mortal Instruments» series by Cassandra Clare. The story takes place in an urban and contemporary New York City. Directed by Harald Zwart, the film stars an international cast, including Lily Collins, Jamie Campbell Bower, Robert Sheehan, Kevin Zegers, Jemima West, Godfrey Gao, Lena Headey, Jonathan Rhys Meyers, Aidan Turner, Kevin Durand, and Jared Harris. It was released in theaters on August 21, 2013 by Screen Gems in the United States and Entertainment One in the United Kingdom. The Mortal Instruments: City of Bones earned \$90,565,421 on a \$60 million budget. «The Mortal Instruments: City of Bones» was

released on DVD and Blu-ray on December 3, 2013 by Sony Pictures Home Entertainment.

Продуктивні комунікативні вправи в монологічному мовленні:

Вправа 1. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. Prepare the project of “7 Wonders of the world”

Вправа 2. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. Prepare the project of your own hotel. What range of services and amenities will be available in your hotel?

Вправа 3. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. *Prepare the project of your film.*

Вправа 4. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. *Prepare the project of your own book and its literature characters.*

Вправа 5. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. *Prepare the project of your lifestyle.*

Вправа 6. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. Prepare the project of historical events in Great Britain. Compare them with Ukrainian.

Вправа 7. Мета: формування умінь продукувати монологічне культурно марковане англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в монологічному мовленні.

Вид вправи: вправа на підготовку компіляційного проекту

Режим виконання: згідно з методикою організації проекту (студенти виконують проект).

Контроль: поточний та після закінчення всього проекту; взаємоконтроль.

Інструкція. Pick a film that you liked a lot or that you disliked completely. Write a film review using all the tips given above and the note below.

REMEMBER

A film review should have a number of **purposes**:

- **To inform.** The review needs to tell people who is in the film, who it is by and where or when readers can see it.
- **To describe.** The review should describe the story, characters and some of the action – without spoiling the plot or giving too much away!
- **To analyse.** A good review gives a reasonable opinion on whether the film is good or not.
- **To advise.** Finally, the review should tell the reader whether or not to go and see the film.

Продуктивні комунікативні вправи в діалогічному/полілогічному мовленні є такими:

- вправи на моделювання етикетної, ритуальної поведінки;
- вправи на моделювання усного мовлення залежно від ситуації мовлення;
- вправи на моделювання вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їх соціальних ролей, місця проживання;
- підготуйте полілог на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки носіїв мови [54].

Специфіка виконання таких завдань полягає в чіткості, логічності продуктивного тексту/діалогу/монологу/полілогу, врахування норм сучасної англійської мови та міжкультурного етикету, відтворення теоретичних знань з профільних/фахових дисциплін і мовленнєвої культури. Такі завдання допомагають студентам орієнтуватися в різних культурно маркованих ситуаціях, сприяли вдосконаленню умінь

Рецептивно-аналітичні вправи на аудіювання та переглядвідеосюжетів, вправи на читання, спрямовані на сприйняття та розуміння культурно маркованої інформації в текстах, оцінно-ціносною

та концептуальної інформації, інтерпретацію вербальної та невербальної поведінки носіями мови залежно від їх соціальних ролей, соціальної приналежності, місця проживання, походження, правил етикету під час розпочинання розмови, втручання в розмову інших людей, призупинення розмови, небажання відповідати на запитання, небажання спілкуватися [4]. Наприклад: перегляньте відеосюжет, проаналізуйте етикетну, ритуальну поведінку:

- прослухайте текст і дайте відповідь на запитання (по змісту, ідеї, авторські інтенції);
- перегляньте відеосюжет і визначте особливості вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їх соціальних ролей;
- перегляньте відеосюжет або прослухайте текст і визначте за вербальною й невербальною поведінку соціальну приналежність людини, її місця проживання, походження етнічної приналежності, роду занять;
- перегляньте відеосюжет або прослухайте текст і визначте комунікативну культуру мовця (під час розпочинання розмови, втручання в розмову, призупинення розмови, небажання відповісти на питання, небажання спілкуватися);
- вправи на сприйняття, аналіз, прогнозування і програмування комунікативної ситуації, управління комунікативною ситуацією.

Приклади репродуктивних умовно-комунікативних та комунікативних вправ у монологічному мовленні:

- перекажіть культурно маркований текст за складним планом;
- підготовка проектів, присвячених побуту, мистецтву, історії, географії, традиціям, звичаям.

Продуктивні комунікативні вправи в діалогічному/полілогічному мовленні:

- вправи на моделювання етикетної, ритуальної поведінки;

Вправа 1. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійно.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *Пригадайте ритуал прийняття присяги президентами Сполучених Штатів і порівняйте з інавгурацією президента в нашій країні.*

Вправа 2. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійно.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *У Великій Британії існує ритуал передачі ключів і вахти біля резиденції королеви. Чи можете Ви навести приклади відповідного ритуала в нашій країні?*

— вправи на моделювання усного мовлення залежно від ситуації мовлення:

Вправа 1. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійно.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *Складіть інтерв'ю з вчителем англійської мови про необхідність навчання дітей гарних манер у наш час.*

Вправа 2. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійно користуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *Ознайомтесь з нормами поведінки британців у різних культурних та суспільних місцях, використовуючи Інтернет мережу, і порівняйте їх манеру поведінки з тим, як поводить ся наша молодь в таких ситуаціях.*

Greasy spoon (https://en.wikipedia.org/wiki/Greasy_spoon);

Brownie (<https://en.wikipedia.org/wiki/Brownie>);

British cuisine (https://en.wikipedia.org/wiki/British_cuisine);

Snowdonia National Park (<http://travel.nationalgeographic.com/travel/parks/snowdonia-wales/>);

Cheerleading (<https://en.wikipedia.org/wiki/Cheerleading>);

Вправа 3. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійнокористуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: Прокоментуйте етикет спілкування британців у ресторани чи кав'ярні і поміркуйте над поведінкою нашої молоді:

Basic Dining Etiquette - Table Taboos

(<https://www.youtube.com/watch?v=NDFgw9OkN-k>);

— вправи на моделювання вербальної та невербальної поведінки комунікантів залежно від їх соціальних ролей;

Вправа 1. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійнокористуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: Знайдіть в мережі Інтернет інформацію про правила поведінки у парламенті Великобританії. Порівняйте з тим як поведуться депутати під час засідань у Верховній раді.

- **Вправа 2. Мета:** формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійнокористуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *Знайдіть в мережі Інтернет інформацію про правила невербальної поведінки різних характерів людини (допустима та недопустима поведінка в англomовних країнах:*

Good Manners: What to Say and Do (Polite English)

(<https://www.youtube.com/watch?v=4-8AlriF908>);

How to talk to people | Simple method for having interesting conversations (<https://www.youtube.com/watch?v=D5SP641qsWs>);

- **Вправа 3. Мета:** формування умінь продукувати культурно марковане діалогічне (полілогічне) англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійнокористуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: *Знайдіть в мережі Інтернет інформацію про правила вербальної / невербальної поведінки (здивування, смуток, жаль, задоволення):*

UCF Shuttle Driver Birthday Surprise

https://www.youtube.com/watch?v=DUgS_0WK5p0);

Body Language Do's & Don'ts | Good Manner (<https://www.youtube.com/watch?v=ZlBQxCzgRLw>);

How to Give & Receive a Compliment | Good Manners (<https://www.youtube.com/watch?v=LMdqsq9Nawo>);

Science Of Persuasion (<https://www.youtube.com/watch?v=cFdCzN7RYbw>);

Вправа 4. Мета: формування умінь продукувати культурно марковане полілогічне англійське мовлення.

Тип вправи: комунікативна продуктивна виконавча вправа в полілогічному мовленні.

Вид вправи: вправа на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки.

Режим виконання: самостійно користуються інтернет-ресурсами під час перегляду відео- та фотоматеріалів.

Контроль: поточний, під час продукування полілогу, взаємоконтроль та контроль з боку викладача.

Інструкція: Підготуйте полілог на моделювання етикетних норм комунікативної поведінки носіїв мови.

Отже, розроблено систему вправ формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов, яка реалізується у три етапи: лінгвокультурологічний охоплює першу групу вправ – інформаційних лексичних вправ (мета – формування країнознавчих знань; усунення лінгвальних та предметних труднощів сприйняття та продукування культурно маркованого мовлення; знань концептів культури); лексичних навичок); культурно-ситуативний етап охоплює другу групу – орієнтувальних некомунікативних / умовно-комунікативних (формування навичок оперування культурно-маркованими лексичними одиницями; інтонаційними моделями.); етап інтегративно-культурологічний містить третю групу вправ – виконавчих рецептивних, репродуктивних та продуктивних комунікативних / умовно-

комунікативних (формування рецептивних та продуктивних умінь культурно маркованого мовлення (інтерпретувати/продукувати культурно марковане англійське мовлення, вербальну та невербальну поведінку носіїв мови).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити ряд висновків, що співвідносяться з поставленими завданнями.

Слово «субкультура» складається з двох слів: латинське *sub* означає «під» – підпорядкованість, підлеглисть, другорядність, а латинське *cultura* – дещо оброблене, опрацьоване в ході людської діяльності, її результат. Тобто субкультура є культурою підпорядкованою традиційній, загальній культурі суспільства. Таким чином, субкультура – це сукупність специфічних соціально-психологічних ознак (норм, стереотипів, смаків тощо), які впливають на стиль життя та мислення студентів і дозволяє їм усвідомити себе та ствердитися як не схожих на інших представників соціуму.

Метою фахових дисциплін практичного та теоретичного циклу є формування у студентів комунікативної компетенції, субкультури, а також соціокультурної компетенції, естетичних смаків, гуманістичного світогляду і розвиток їх особистості. Аналіз змісту програм фахових дисциплін іноземної філології, кожена з яких включає матеріали підручників, текстів для читання, граматичних практикумів. Із компонентів змісту навчання можна виділити такі: мовний та мовленнєвий матеріал; сфери спілкування, теми, ситуації; знання, навички та вміння мовлення.

Процес формування субкультури майбутніх учителів іноземної мови передбачає застосування низки засобів: автентичних текстів, текстів художньої літератури, відеоматеріалів, мультимедійних навчальних програм, Інтернет-ресурсів, фольклору. Акцент у роботі з цими засобами навчання робиться на три види національно-маркованих лексичних одиниць: фонову лексику, конотативну лексику та реалії.

Нами розроблено систему вправ, що сприятиме формуванню субкультури студентів. Усі вправи розроблено з урахуванням особливостей навчання студентів чотирьох видів мовленнєвої діяльності

– читання, письма, говоріння та аудіювання з використанням спеціально відібраних англомовних матеріалів.

Тексти для читання мають містити міжкультурний компонент (відомості про політичний устрій, національні традиції, культурні особливості англомовних країн).

При навчанні говоріння необхідно створювати сприятливе мовленнєве середовище. У ході дослідження розроблено вправи на формування навичок усного мовлення, навичок і вмінь в оволодінні діалогічними єдностями, вправи на ідентифікацію слів-реалій та національно-специфічної семантичної долі фонові лексики, а також вправи на вдосконалювання структурно-орієнтовних навичок студентів.

Паралельно із формуванням писемних умінь і навичок студенти поступово ознайомлюються із культурними раліями англомовних країн, чому сприяє добір мовного матеріалу. Вправи з формування навичок письма представлені вправами на списування; виписування з тексту або записування на слух; вправами на трансформацію; знаходження помилок; вправами на логічне завершення задуму; вправами на розширення тексту; а також написанням писемних текстів різних типів.

Використання різних мультимедійних навчальних програм дозволяє проводити ознайомлення з новим матеріалом, тренувати і контролювати знання і вміння учнів. Прослуховування трансляційних програм розвиває навички аудіювання студентів, формуючи при цьому їх субкультуру.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуках і вдосконаленні методів формування субкультури майбутніх учителів іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія. Вінниця : Балюк І. Б. , 2007. 351 с.
2. Алешина С. А. Саморазвитие личности студента в образовательном пространстве педагогического колледжа : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Оренбург, 2003. 171 с.
3. Алимкулов Я. Р. Организаторские качества личности, их структура и проявление в деятельности временных студенческих трудовых коллективов : дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1989. 215 с.
4. Алпатова В. В. Психологічний супровід саморозвитку професійних здібностей упедагогів. *Шкільному психологу. Усе для роботи.* 2012. – № 11. – С. 2–5.
5. Алфимов В. Н., Артемов Н. Е., Тимошко Г. В. Творческая личность старшеклассника: модель и развитие. Донецк. 1993. 80 с.
6. Алфімов В. М., Мельничук Т. В. Розробка і реалізація програми індивідуального розвитку і саморозвитку творчої особистості ліцеїста. *Рідна школа.* 2005. № 5. С. 26–29.
7. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды. Москва : Наука, 1980. Т. 1. 1980. 230 с.
8. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности : Основы педагогики творчества. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. 231 с.
9. Андреев В. И. Педагогика : учеб. курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.
10. Андреев В. И. Технология экспертной оценки качества работы учителей и руководителей школы, лицеев, гимназий. – Казань : Эвристика, 1994. 24 с.

11. Андреева А. В. Формирование готовности преподавателей средних специальных учебных заведений к экспериментальной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.08. Смоленск, 2006. 18 с.
12. Андрущенко В. П. Взаємодія філософії і освіти в системі наукового знання. *Історико-педагогічні студії* : наук. часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ, 2011. 302 с.
13. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття : пошук пріоритетів. *Філософія освіти*. 2005. №1. С. 5–17. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofiya-osviti-hhi-stolittya-poshuk-prioritetiv> (дата обращения: 12.12.2019).
14. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2013_6_14. (дата звернення 10.09.2019).
15. Антология мировой философии : в 4-х т. Т. 1. Ч. 1 / Философия древности и средневековья. Москва : Мысль, 1969. 936 с.
16. Анцыферова Л. И. Психология формирования и развития личности. *Человек в системе наук*. Москва. 1989. С. 426–433.
17. Арнольдов А. И. Человек и мир культуры. Введение в культурологию. М. : МГИК, 1992. 240 с.
18. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 271 с.
19. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа. – Москва : Смысл; ИЦ «Академия», 2002. 416 с.
20. Ассаджиоли Р. Психосинтез. Принципы и техники. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. 416 с.

21. Ахмедова А. М. Педагогические условия профессионального саморазвития личности будущего учителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Махачкала, 2007. 19 с.
22. Ахметов А. М. Стимулирование мотивации физического самосовершенствования студента-будущего учителя : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Ульяновск, 2004. С. 11–12.
23. Бабак К. В. Психологічний супровід професійного розвитку студентів педагогічного коледжу : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ. 2011. 20 с.
24. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований : (Дидактический аспект). Москва : Педагогика, 1982. 192 с.
25. Бабина С. В. Формирование компетенции профессионального саморазвития студентов вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2009. 152 с.
26. Бабушко С. Р. Аналіз відповідності вітчизняної та англomовної термінології (на прикладі концепту «професійний розвиток фіхівців сфери туризму»). *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 274-282.
27. Бабушко С. Р. Теоретичні та методичні засади професійного розвитку фахівців туристичної сфери США і Канади : дис. ... д-ра пед. наук; 13.00.04. Київ. 2015. 496 с.
28. Базаров Т. Ю. Управление персоналом. Москва : Мастерство, 2002. 218 с.
29. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні. Київ : Віпол, 2000. 158 с.
30. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). 2-ге вид., доп. Житомир : ПП «Рута» ; Волинь, 2008. 232 с.

31. Барбіна Є. С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 : Іт-т пед. і псих. проф. освіти АПН України. Київ, 1998. 37 с.
32. Божок О. І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»* : збірник наукових праць. К., 2009. С. 17–21.
33. Бойко Е. Ф. Совершенствование методологической культуры учителя в системе повышения квалификации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Новокузнецк, 2003. 159 с.
34. Винокуров В. И. Универсалии личностной культуры. Человек в культуре : материалы *VIII Всероссийской научно-практической конференции, посвященной Дню славянской письменности та культуры*. Ульяновск : ИПК ПРО, 2000. 165 с.
35. Волков Ю. Г. Социология молодежи : учебное пособие ; под ред. проф. Ю. Г. Волкова. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001.
36. Горіна О. Т. Теоретичні аспекти формування духовної культури студентської молоді. URL : <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09gorcsf.pdf>.
37. Заболотська О. О. Методика викладання іноземних мов у ВНЗ. Херсон : Айлант, 2010. 288 с.
38. Занюк С. Психологія мотивації та емоцій: навч. посіб. Луцьк, 1997. 352 с.
39. Зиммель Г. Конфликт современной культуры. Избранное. Т1. : Философия культуры. Москва : Юрист, 1996. С.494–516.
40. Зюзіна Т. О. Компаративний аналіз проблеми визначення цілей і завдань гуманітарної культурологічної освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ : БДПУ, 2006. №4. С. 104–110.

41. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : науково-методичний посібник. Київ, 2000. С. 5–9.
42. Зязюн І. А. Професійна освіта педагога: новий рівень. *Освіта*. 1994. 23 березня. С. 6.
43. Калінін В. О. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2003. № 12. С. 154–157.
44. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости : монография. Москва : Педагогика, 1981. 200 с.
45. Кириллов В. К. Методологическая культура учителя, ее формирование в учебном процессе педвуза. Новые исследования в педагогических науках. Москва, 1991. С. 75–78.
46. Кобзар Б. Підготовці вчителя – методологічне забезпечення. *Педагогічна газета*. 1999. лютий. С 3.
47. Ковальова Г. П. Культурологічні засади національного виховання в контексті глобалізації. *Культура України* : збірник наукових праць. Харків : ХДАК, 2011. С. 15–21.
48. Кудрявцев И. К. , Лебедев С. А. Синергетика как парадигма нелинейности. *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 55–63.
49. Кужельний А. В. Проблема готовності студентів до саморозвитку у галузі професійної освіти. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_41.
50. Кужельний А. В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». ПереяславХмельницький, 2014. 20 с.
51. Кузікова С. Б. Конструювання методики дослідження саморозвитку особистості. *Вісник Національного технічного*

університету України «Київський політехнічний інститут». *Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. № 2. С. 106 – 112.

52. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : МакДен, 2011. 412 с.

53. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. Суми : МакДен, 2011. – 149 с.

54. Кузікова С. Б. Саморозвиток особистості: суб'єктний підхід. *Психологія особистості*. 2013. С. 56-63. № 1(4). URL : http://ps.pu.if.ua/2013_4/7Kuz.pdf.

55. Кулик Є. В. Підготовка майбутніх вчителів до дослідницької діяльності. Дрогобич : Коло, 2004. 381 с.

56. Кулик Є. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 40 с.

57. Кулюткин Ю. Н. О подходах к исследованию структуры профессиональной педагогической деятельности. Ленинград. 1997. 86 с.

58. Кунгурова И. М. Педагогическая поддержка профессиональнотворческого саморазвития студентов в педагогическом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ишим, 2009. 279 с.

59. Курок В. П. Цілісна система загальнотехнічної підготовки вчителя трудового та професійного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : КДПІ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1993. 20 с.

60. Макаренко А. С. Про мій досвід. Твори в 7 т.. Київ. 1954. Т. 5. С. 247–249.

61. Масовер Н. Ю., Никитина Н. И. Саморазвитие студента в профессиональноличностном становлении преподавателя естественнонаучной дисциплины. *Педагогическая практика студентов университета с дополнительной квалификацией «химия»*. Новгород : НовГУ, 2005. Т. 13. 2005. Вып. 2. С. 93 – 96.

62. Мастеров Б. М. Психология саморазвития: психотехника риска и правила безопасности / Б. М. Мастеров. – М. : Интерпракс, 1994. – 160 с.
63. Матвійчина С. В. Дидактичні умови саморозвитку студентів коледжу у процесі вивчення предметів природничого циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. : Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
64. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Первущина Т. В. Основи психології та педагогіки : лабораторний практикум URL : <http://posibnyku.vntu.edu.ua/opp/18.html> (дата звернення: 12.10.2019).
65. Медведева О. П. Педагогические условия творческого саморазвития личности учащегося в учреждении дополнительного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Ростов на Дону. 2003. 23 с.
66. Медведєва В. О. Культурологічна освіта: тенденції та особливості в поглядах зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : збірник наукових праць. Київ : Логос, 2012. С. 212 – 220.
67. Мельников В. М. Введение в экспериментальную психологию личности. Москва, 1985. 319 с.
68. Мельникова І. М. Педагогічні задачі і методика їх розв'язання : навч. посібн. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2013. 174 с.
69. Методика вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфир в модифікації А. А. Реана. URL : <http://um.co.ua/14/14-6/14-60136.html> (дата звернення: 12.10.2019).
70. Методологическое сознание в современной науке / за науч. ред. П. Ф. Йолон, С. Б. Крымский, Б. А. Парахонский и др. Киев : Наукова думка, 1989. 336 с.
71. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка. *Иностранный язык в школе*. 2004. № 7. С. 30 – 37.

72. Мильруд Р. П. Формирование профессиональных убеждений у будущих учителей. *Вопросы психологии*. 1990. № 1. С. 77.
73. Нагорний Б. Г., Яковенко Л. М., Яковенко А. В. Студентство і сучасність. Київ : Арістей, 2005. 164 с.
74. Ніколаєва С. Ю. Про проект програми з англійської мови для університетів (факультет іноземних мов). *Іноземні мови*. 1999. № 3. 61 с.
75. Ніколаєва С. Ю. Тестові завдання для визначення ступеня володіння учнями комунікативною компетенцією на рівні виживання. *Іноземні мови*. 1997. № 2. С. 54–60.
76. Особливості організації і підготовки вчителя іноземної мови у країнах західної Європи. *Іноземні мови*. 1994. № 1. С. 35.
77. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи; 2-е изд. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
78. Пискунов А. И. Профессионально-педагогическая подготовка будущего учителя. *Советская педагогика*. 1985. № 12. С. 42.
79. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / за ред. В. А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
80. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. Москва, 1958. 159 с.
81. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 212 с.
82. Савченко О. Я. Ознаки особистісно-зорієнтованої підготовки майбутніх вчителів: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / відп. ред. Н. В. Гузій. Київ. : КНПУ, 1997. 412 с.
83. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики* / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 34–52

84. Сисоєва С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня. Київ : Політкнига, 1986. 406 с.
85. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи. Москва : Русский язык, 1982. С. 61–67.
86. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічної творчості. Київ : Вища школа, 1992. 135 с.
87. Сластенин В. А. Формирование профессиональной культуры учителя. Москва : Прометей, 1993. 178 с.
88. Сластёнин В. А., Мищенко А. Н. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя. *Советская педагогика*. 1991. № 10. С. 19.
89. Сухомлинский В. А. О воспитании. Москва : Политиздат, 1973. 272 с.
90. Терлецька Л. Основи психології спілкування. Київ : Главник, 2002. 112 с.
91. Тюрменко І. І., Горбула Л. Д. Культурологія: теорія та історія культури. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 268 с.
92. Фадеева Т. О. Професійна підготовка майбутнього вчителя по роботі з першокласниками. *Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград. 2001. Вип. 39. С. 95–97.
93. Хомич Л. Цивілізаційні процеси і професійна підготовка вчителя. *Рідна школа*. 1998. № 7–8. С. 76–78.
94. Щепанская Т.Б. Традиции городских субкультур. Современный городской фольклор. Москва : РГГУ, 2003. 286 с.
95. Hall S. Cultural Studies and the Centre some problematic and problems. *Culture. Media. Languages*. №2. 1980. 298p.

96. Ritzer G. McDonaldization and Globalization. The Student's Companion to Sociology. Oxford : Blackwell Publ., 1997. Pp. 220 –225 c.